

MILITAIRE SPECTATOR

Virtuele oorlogvoering

Veranderende veiligheid
Herdenken en gedenken

KVBK-lezing

De Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

nodigt leden en belangstellenden uit voor
een lezing op **maandag 13 februari 2006** van:

Vice-admiraal H.J. Stricker

over:

‘Understanding NATO transformation’

Vice-admiraal Stricker is geplaatst als *Deputy Chief of Staff Transformation* bij *Allied Command Transformation* (ACT), NAVO in Norfolk. ACT werd in 2003 opgericht en is binnen de NAVO het commando dat zich bezighoudt met transformatie. Onder de NAVO-landen is veel onduidelijkheid en er heerst veel onbegrip over wat ACT nu precies doet. Om hierin helderheid te scheppen, brengt vice-admiraal Stricker onder meer een bezoek aan Nederland en is hij bereid gevonden om een lezing voor de KVBK te verzorgen.

De bijeenkomst wordt gehouden in:

Ministerie van Defensie

(ingang naast Defensie voorlichtingscentrum)

Kalvermarkt 38

2511 CB Den Haag

De zaal is vanaf 17.00 uur open. De lezing begint om 17.30 uur. Vanwege een beperkt aantal plaatsen gaarne aanmelden tijdens kantooruren (070-3396197).

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
info@kvbk.nl

Secretaris

luitenant-kolonel KLu E.M. Wijers
Telefoon 070 - 339 70 12
Fax 070 - 339 72 86

Ledenadministratie

mw. M.L.W.A. van Gorp-Brouwers
Koninklijke Militaire Academie
Vakgroep SGW / MPC 71 C
Postbus 90002, 4800 PA Breda
mlwa.gorp.brouwers@mindef.nl

REDACTIE

brigade-generaal cav b.d. prof.
J.M.J. Bosch (hoofdredacteur)
Telefoon 071 - 542 18 30
Fax 071 - 542 18 29
E-mail jmjbosch@xs4all.nl

kolonel cav drs. P.J.E.J. van den Aker
luitenant-kolonel KLu S.M. Babusch bc
kapitein ter zee P. van den Berg
commodore KLu drs. G.M. Bergsma
drs. P. Donker
luitenant-kolonel MJD mr. drs.

P.A.L. Ducheine
drs. P.H. Kamphuis
luitenant-kolonel KMar drs.

J.A.J. Leijtens
kolonel MPSD drs. F. Matser
brigade-generaal TS ir. R.G. Tieskens
luitenant-kolonel Marns drs.

A.J.E. Wagemaker MA
kapitein-luitenant ter zee
N.A. Woudstra

BUREAU-REDACTIE

mw. drs. A. Kool en
mw. drs. T.H.L. van de Wetering
Instituut Defensie Leergangen
MPC 58B / Kamer 047
Postbus 20701
2500 ES Den Haag
Telefoon 015 - 284 47 20 of
015 - 284 40 62
Fax 015 - 284 47 21
E-mail redactiemilitairespectator@
mindef.nl

LIDMAATSCHAP

binnenland € 22,50
studenten € 15,00
buitenland € 27,50

OPMAAK EN DRUK

Drukkerij Giethoorn Ten Brink
ISSN 0026-3869

NADRUK VERBODEN

Coverfoto: Screenshot uit het spel
'America's Army' (Collectie NIMH)

MILITAIRE SPECTATOR

54 Editoriaal:
Militaire muziek op maat

56 A. de Jong en M. Schuilenburg:
Virtuele oorlogvoering
Oorlog en verzet in videogames

66 W.F. van Eekelen:
Nieuwe antwoorden op veranderende veiligheid

74 J. Terpstra:
Zestig jaar herdenken en gedenken
Verdringen en vergeten of juist niet?

85 H. de Vriendt:
Op weg naar een 'joint' MD-systeem

89 Boeken

92 L. Polman:
Bericht uit Afrika – Cursus Humanitarisme

94 F. Matser:
Tegenwicht – Niet lezen!
Open brief, doorgeven aan uw zoon of dochter

96 Samenvattingen / Summeries

MILITAIRE MUZIEK OP MAAT

Zolang er legers bestaan is er militaire muziek. Om grotere afstanden op het slagveld te overbruggen was het noodzakelijk om aan de eigen soldaten signalen te kunnen geven. Dit heeft geleid tot het ontwikkelen van de eerste signaalinstrumenten. Deze zeer eenvoudige slag- en blaasinstrumenten werden later ook gebruikt om de eigen troepen aan te moedigen of de vijandelijke troepen te intimideren. Behalve voor militaire taken werden deze primitieve instrumenten ook ingezet tijdens kerkdiensten en feesten van de burgerij.

Het gebruik van eenvoudige signaalmuziek – tamboer, hoornblazer of tamboerkorps – heeft zich in de loop der tijd ontwikkeld tot een uitgebreid oeuvre van mars- en orkestmuziek uitgevoerd door een militair harmonieorkest of fanfarekorps. Nederland kent een rijke historie wat betreft militaire muziek, met in het (recente) verleden een groot aantal gerenommeerde militaire orkesten. Wij kunnen ons waarschijnlijk nog allemaal met trots de martiale klanken herinneren van het spelen van de eigen defileer- of regimentsmars tijdens onze beëdiging als officier.

En hebben wij niet allemaal genoten van blinkende instrumenten en bonte schakering van in ceremonieel tenue gestoken militaire muzikanten tijdens Taptoe Delft en de Nationale Taptoe in Breda? Van deze roemruchte militaire spektakels in de open lucht rest alleen nog een herinnering.¹

Ondanks het feit dat de militaire muziek een belangrijke rol vervult in zowel de militaire als muzikale wereld, moeten we toch constateren dat er relatief weinig wetenschappelijk onderzoek naar wordt gepleegd door historici en musicologen.² Ook in de *Militaire Spectator* is weinig gepubliceerd over deze bijzondere muziekvorm. Waarschijnlijk geldt hier de uitdrukking: onbekend maakt onbemind.

In de jaren zestig van de vorige eeuw kende Defensie nog vier militaire harmonieorkesten, alsmede twee fanfarekorpsen, twee trompetterkorpsen en maar liefst meer dan 20 (!) erkende tamboerkorpsen. Daarnaast waren er bij de verschillende regimenten en korpsen vrijwilligers actief, die in deeltijd tevens militair

muzikant waren. Een uitgebreid overzicht hiervan is in 2003 in boekvorm verschenen.³ Deze bloeiperiode is mede het gevolg van het kunnen beschikken over grote aantallen muzikale dienstplichtigen. Met het opschorten van de dienstplicht is de kaalslag binnen de militaire muziek van start gegaan. Na een tweetal reorganisaties in de jaren negentig is vorig jaar de – hopelijk – laatste reorganisatie afgerond. Deze verdere inkrimping van de militaire muziek heeft zich enigszins aan het oog ontrokken. De vraag is nu wat er nog over is, en of er sprake is van militaire muziek op maat in relatie tot het gewenste nieuwe evenwicht van Defensie.

De kerntaak is gedefinieerd als het verzorgen van militaire muziek bij militaire ceremonies en staatsaangelegenheden. Om dit mogelijk te maken is een minimale capaciteit nodig. Voorts levert militaire muziek een bijdrage aan traditiehandhaving en ondersteunt het de publieke presentatie van Defensie. Het defensiebrede inleveren van 12.000 functies betekent een reductie van 15 procent. De reductie binnen de militaire muziek, 92 van de in totaal 401 functies, komt overeen met 23 procent. Een zwaardere taakstelling dan het defensiegemiddelde! Ondanks de onevenredige reductieverplichting is men er toch in geslaagd om maatwerk af te leveren. Laten we de defensieonderdelen eens langs lopen.

De Koninklijke Marine heeft moeten bezuinigen bij de tamboers en pijpers van het Korps Mariniers. De Marinierskapel zelf is nagenoeg ongeschonden uit de strijd gekomen. Daarmee blijft het CZSK beschikken over de, wereldbepaalde, Marinierskapel én de tamboers en pijpers. Dit laatste ensemble kan optreden in combinatie met de kapel, maar ook afzonderlijk en als steelband.

- 1 K. Kornaat – Tromgeroffel en schitterend koper, vijftig jaar militaire taptoe in Nederland 1954-2004. Uitgave Legermuseum, Delft, 2004.
- 2 R. van Yperen – De Nederlandse militaire muziek. C.A.J. van Dishoeck, Bussum, 1966.
- 3 P. Grootemaat – Met muziek op mars, Nederlandse militaire tamboerkorpsen en andere muziekformaties van 1945 tot 2003. Europese bibliotheek, Zaltbommel, 2003.

De Kapel van de Koninklijke Luchtmacht, excellerend in lichte muziek en theatershows, heeft een gering aantal functies ingeleverd. Naast het orkest zelf is er een drumfanfare. Deze is voortgekomen uit het voormalige tamboerkorps, maar is door een bredere bezetting in staat om zelfstandig ceremoniële diensten te ondersteunen.

De echte bezuinigingsklappen zijn gevallen bij de militaire functies van de Koninklijke Landmacht. De Koninklijke Militaire Kapel, de Johan Willem Friso Kapel, het Trompetterkorps Bereden Wapens en het Fanfarekorps Koninklijke Landmacht zijn allen opgeheven. Als opvolger van beide, ten opzichte van marine en luchtmacht, kleinere harmonieorkesten is nu een gelijkwaardig landmacht-orkest opgericht, dat op basis van de positieve ervaring bij de luchtmacht, kan worden uitgebreid met de nieuw opgerichte drumfanfare.

Daarnaast heeft het CLAS, gelet op haar omvang, als derde muzikale eenheid een nieuw fanfarekorps. De naamgeving van deze korpsen is uit traditioneel oogpunt een typisch staaltje Nederlands polderen: Koninklijke Militaire Kapel Johan Willem Friso, Regimentsfanfare Garde Grenadiers en Jagers, en Fanfarekorps Koninklijke Landmacht Bereden Wapens.

De Koninklijke Marechaussee houdt de beschikking over een, groter dan voorheen, Trompetterkorps met een aantal professionele militaire muzikanten. Ten slotte is de Drumfanfare Nationale Reserve als deeltijdformatie gehandhaafd en is gelet op het niveau van haar leden omgevormd tot een volledig fanfarekorps.

Niet onvermeld mag blijven dat een belangrijk deel van de militaire muzikale traditiehandhaving gestalte heeft gekregen door de loyaliteit van voormalig (dienstplichtig) militaire muzikanten. Zo zijn thans actief het historisch tamboerkorps Regiment Verbindingsdienst, het reünie-orkest Limburgse Jagers, het reünie-orkest Trompetterkorps der Cavalerie, Oud-leden Fanfarekorps der Genie, reünie-orkest Artillerie en de Reünisten-Matrozenkapel.

Deze orkesten treden op in militair (ceremonieel) tenue en geven in toenemende mate *acte de présence* bij diverse gelegenheden, wanneer de beroepsorkesten andere dienstverplichtingen hebben. Hierbij moeten wij ons natuurlijk wel afvragen of deze amateurs, hoe goed bedoeld ook, de juiste uitstraling hebben die past bij hetgeen de nieuwe defensieorganisatie wil uitstralen.

De Nederlandse militaire muziek is opnieuw gedimensioneerd en kan een internationale vergelijking nog doorstaan. Maar de ondergrens lijkt echt bereikt. Wij dienen te waken over ons traditioneel erfgoed en moeten voorkomen dat, net als vroeger, de officieren zelf moeten zorgdragen voor het financieren van het eigen muziekkorps. Het is een schrale troost dat de militaire muziek niet in een 'paarse organisatie' is ondergebracht. Daarmee kunnen de operationele commandanten zelf de inzet van de muzikale ondersteuning blijven bepalen.

Zien we enerzijds krimp bij de militaire muziek tot de geformuleerde kerntaak, zo kunnen we anderzijds constateren dat er toch weer meer vraag is naar ceremonieel en optredens. Dit heeft te maken met de vele *medal parades* na uitzending, het optreden in de uitzendgebieden voor de eigen troepen en de plaatselijke bevolking, de politieke wens om Defensie zichtbaarder te maken en de defilé's tijdens Veteranendagen.

De Nationale Taptoe heeft, ondanks een kleinere bijdrage van Defensie, onderdak gevonden in 's-Hertogenbosch en heeft een prima start gehad. In plaats van de vroegere regimentsmarsen kunnen we nu ook luisteren naar de Veteranenmars en de ter gelegenheid van de installatie van de Commandant der Strijdkrachten speciaal gecomponeerde 'paarse' mars!

De huidige militaire muziek is op maat gemaakt en laten wij hopen dat wij regelmatig in voldoende mate kunnen blijven genieten van de op de maat marcherende militaire muzikanten.

Virtuele oorlogvoering

Oorlog en verzet in videogames

ir. A. de Jong*
mr. drs. M. Schuilenburg*

**'Empower yourself,
defend freedom'¹**

Inleiding

Bijna overal op de wereld zijn krijgsmachten te vinden. Niet alleen beschikken vrijwel alle landen over een militair apparaat. Op dit ogenblik bevinden zich ook vele tienduizenden militairen buiten de eigen landsgrenzen. Zij nemen deel aan de talrijke operaties die op vreemd grondgebied spelen. Troepen uit allerlei landen bewegen zich daarbij op het land, in de lucht, op of onder water en deels wordt ook de ruimte gebruikt. Zij maken gebruik van de ons omringende fysieke werkelijkheid. Recente ontwikkelingen maken echter duidelijk dat de strijdkrachten van nationale staten zich tegelijkertijd gaan bewegen in een

Poster 'America's Army' (Collectie NIMH)

* Architect Alex de Jong en jurist/filosof Marc Schuilenburg richten zich onder de naam Studio Popcorn op de effecten van het verstedelijkingsproces in onze omgeving. Een uitgebreide versie van dit artikel verschijnt in hun boek *Mediapolis. Popular Culture and the Physical City* dat in 2006 uitkomt bij 010-publishers (zie: www.studio popcorn.com).

1 'Empower yourself, defend freedom' is de slogan van het spel *America's Army* tijdens de gameconferentie E3 in Los Angeles, 2004.

2 In dit artikel worden de termen videogame en computergame door elkaar gebruikt. Terwijl een videogame wordt gespeeld in speel- of automatenhallen, op spelconsoles als *PlayStation* of *X-box* of op de *Gameboy* van *Nintendo*, speel je een computergame op de pc, online of stand alone.

andere dimensie: de virtuele wereld van simulatie en computerspellen.² Het gevolg is dat zowel militairen als burgers een oorlog in een virtuele omgeving uitvechten.

Een van de meest bekende videogames van dit moment is *America's Army: Operations*. Hoewel computer-games door velen als triviaal of plat vermaak worden beschouwd, zijn de activiteiten in *America's Army* allerm minst onschuldig. Het spel komt namelijk niet uit de koker van games-fabrikanten als Sony, Microsoft en

Nintendo, maar is ontwikkeld door het Amerikaanse leger. Met het spel wil het Amerikaanse leger soldaten rekruteren voor zijn organisatie en jongeren inzicht en een virtuele rol geven in 'de beste landmacht ter wereld'. Door middel van een speciaal daarvoor opgerichte internetsite (www.americasarmy.com) kan iedereen overal de gewapende strijd van het Amerikaanse leger naspelen.

Uiteenlopende reacties

Het spel leidt tot sterk uiteenlopende reacties. Terwijl een aanmelding van

'Screenshot' van *America's Army* (Collectie NIMH)

400 nieuwe rekruten volgens een woordvoerder van de Amerikaanse Defensie voldoende zou zijn om de kosten van het project te dekken, steeg het aantal geregistreerde gamers binnen twee maanden tot over de 2 miljoen spelers. Inmiddels hebben ruim 4 miljoen geregistreerde gebruikers meer dan 185 miljoen missies uitgevoerd van ieder 10 minuten. Daarmee behoort *America's Army* tot de vijf meest gespeelde online actiegames in de wereld. Naast de enthousiaste reacties uit de game-gemeenschap zijn er ook afkeurende reacties te horen.

De sterkste veroordelingen van het spel komen uit de Arabische wereld. Nu iedereen wereldwijd mee kan maken dat het Amerikaanse leger zich op verschillende fronten inzet voor de strijd tegen terroristische krachten die het gemunt hebben op Amerika en de vrijheid van haar inwoners, komen er uit Arabische landen games op de markt waarin een ander perspectief

dan dat van *America's Army* wordt getoond. In die videogames leren spelers stenen te gooien naar buitenlandse soldaten, schieten ze op de Israëliische premier Ariel Sharon en blazen ze zichzelf op temidden van een groep Israëliische militairen. Helden zijn daarin niet langer Amerikanen. En nog opvallender, vijanden zijn geen Arabieren meer.

Dubbele beweging

De relatie tussen westerse oorlogsspellen en de reacties uit de Arabische gemeenschap brengt het probleem in beeld dat in dit artikel centraal staat. Enerzijds zijn de spellen een omgeving voor de strijd van zwaar bewapende Amerikaanse militairen tegen terroristen en vreemde legers, anderzijds zijn ze het toneel voor het verzet van Arabische vrijheidstrijders tegen soldaten van vreemde mogendheden.

Deze dubbele beweging roept vanuit een maatschappelijk perspectief een aantal principiële vragen op. We

concentreren ons daarbij op de notie van verzet zoals die tot uiting komt in Arabische games als *The Stone Throwers* en *Under Ash*.³ In de eerste plaats ondergaat het concept van verzet een gedaantewisseling omdat het zich niet meer uitsluitend concentreert in een fysieke omgeving die bestaat uit concrete pleinen, gebouwen, straten, bruggen en parken. Welke uitdrukking krijgt verzet hierdoor en welke vormen van verzet kunnen we vervolgens onderscheiden?

In de tweede plaats verandert de notie van oorlogvoering omdat het verzet in de virtuele werkelijkheid van games effecten blijkt te hebben in de 'objectieve' werkelijkheid. De vraag die dan moet worden beantwoord is hoe het concept van 'oorlog' opnieuw kan worden gedeut.

Een antwoord op de bovenstaande vragen vergt inzicht in de processen die samenhangen met de relatie tussen games en het leger, en de reacties die daar het gevolg van zijn. Om die processen te verduidelijken introduceren we eerst het militaire entertainmentcomplex. Hiermee wordt de relatie tussen het kapitaalcrachtige militaire apparaat en de mondiale gamesindustrie bedoeld. Met de komst van een virtuele cultuur van militaire oorlogsspellen blijkt echter ook de notie van verzet zich te hebben ontwikkeld. Zoals daarna wordt verduidelijkt, vindt verzet niet alleen meer plaats in een fysieke omgeving, maar voltrekt het zich ook in een virtuele omgeving. We beschrijven deze vorm van verzet als vrijheids- en bevrijdingspraktijken. Het artikel sluit af met enkele constatering over het belang van videogames voor de analyse van het concept van 'oorlog' en wat dit voor onze dagelijkse realiteit betekent.

Oorlog en entertainment

Het militaire entertainmentcomplex is het resultaat van een ontwikkeling die aan het begin van de negentiende eeuw opkomt en die is uitgegroeid tot één van de belangrijkste thema's van het militaire apparaat.⁴ De traditie

3 Zie www.damascus-online.com/stonethrowers (*The Stone Throwers*) en www.underash.net (*Under Ash*).

4 Zie voor een uitwerking van het militaire entertainmentcomplex de volgende artikelen: M. Schuilenburg en A. de Jong, 'De militarisering van de openbare ruimte. Over de invloed van videogames op onze werkelijkheid' (2005) www.wodc.nl/images/JV0504%20Schuilenburg_tcm11-66464.pdf, D. Nieborg, 'Militaire Game(r)s: Vechten in de Virtuele Werkelijkheid' (2004), www.gamespace.nl/content/Nieborg_TMG_2004.pdf en T. Lenoir en H. Lowood, 'Theaters of War: The Military-Entertainment Complex' (2002), www.stanford.edu/class/sts145/Library/Lenoir-Lowood_TheatersOfWar.pdf.

waarin spellen als ‘levensechte’ simulaties door het leger worden ingezet om de oorlog in al zijn details te bestuderen en te oefenen, vinden we terug bij Baron von Reisswitz’s *Kriegsspiel* (1811). In dit spel kreeg niet alleen het landschap van heuvels, rivieren en bossen waar de oorlog zich afspeelde een plaats, de schaal van de maquette van het spel stond ook toe dat de generaals aan de hand van de afstand en de snelheid van hun divisies de tijd konden berekenen wanneer hun manschappen onder het bereik van vijandig geweervuur zouden komen.

‘Battlezone’: soldaten trainen

Maar voor het moment waarop computergames een werkelijk prominente rol gaan spelen in de training van militairen moeten we terug tot de jaren tachtig van de vorige eeuw. *Battlezone* (1980) is het eerste commerciële spel dat door het Amerikaanse leger wordt gebruikt om zijn soldaten te trainen. In het spel van ontwerper Ed Rotberg bevindt de speler zich in een 3D-omgeving die als meest opvallende kenmerk een vulkaan heeft die op het punt staat uit te barsten. Rijdend in een tank door verschillende landschappen rond de vulkaan krijgt de speler het idee dat het strijdtoneel steeds van decor verandert. Volgens Rotberg was een wisselende omgeving een absolute voorwaarde om de speler in het spel te betrekken:

*Given the technology that we had, the real challenge was how to make the game appear as if we had more technology than we did. And the question was always: How do we involve the player? Meeting those needs was where the artistry was involved in designing a game in those days.*⁵

In *Battlezone* bestuurt de speler de tank door gebruik te maken van twee joysticks. In het rotsachtige landschap kan het voertuig zich achter kleine objecten tegen de schoten van andere tanks verschuilen. Slechts één wapen

heeft de speler tot zijn beschikking, een groot kanon waarmee een vijandelijke tank met één schot kan worden vernietigd. De leiding van het Amerikaanse leger was zo onder de indruk van de mogelijkheden en de actie van dit spel dat ze producent Atari verzocht een tweede versie te maken, *Army Battlezone*. De oog-en-hand-coördinatie van de soldaten die de tanks in het leger bestuurden, moest door middel van deze gevechtssimulator worden vergroot.

Interactieve training

Na het succes van *Army Battlezone* werden in de loop der jaren steeds meer games omgebouwd tot simulatie en trainingsapparatuur voor het Amerikaanse leger. *Operation Flashpoint*, *Counter-Strike*, *Medal of Honour*,

Delta Force en *Doom* zijn slechts enkele voorbeelden van bekende spellen die zijn gemodificeerd tot trainingsmodules voor officieren en soldaten. Games blijken hiervoor een uiterst geschikt medium. Niet alleen kan hun software relatief eenvoudig aan de behoeften van het leger worden aangepast, het spelen van een oorlogssituatie in een game leidt ook tot een gevoel van herkenning bij de soldaten. In het gebruik van games door het leger valt op dat er steeds minder nadruk wordt gelegd op de schotvaardigheid van de spelers. Ging het in oude spellen om het schieten met geweren en het rijden in tanks, in de nieuwste simulaties wordt soldaten geleerd als een team te functioneren.

Communicatie

Achter deze nieuwe dynamiek gaat technologie schuil die het mogelijk

⁵ Atari *Battlezone*, <http://markn.users.net/link.co.uk/Arcade/battz.html>. Bezoekdatum: 11 november 2005.

maakt dat spelers onmiddellijk met elkaar communiceren. Niet alleen wordt de positie en het handelen van de spelers bepaald door informatie. De uitgebreide mogelijkheden tot communicatie leiden ook tot een directe reactie van het team. Met de toevoeging van dit interactieve moment gaat de oorlogvoering een fase in waarin de onderlinge verstandhouding en coördinatie van de leden van het team centraal komen te staan. Niet meer is de informatie ondergeschikt aan de operatie, zoals in *Kriegsspiel* waarin door de leidinggevendenden van het leger werd afgewacht tot er voldoende gegevens beschikbaar waren om succesvol te opereren. Nu is er sprake van een aaneenschakeling van handelingen die steeds grotere gevolgen heeft voor de wederzijdse relaties in het team. In dit circuit van onderlinge verhoudingen beïnvloeden ope-

ratie en informatie elkaar continu. In de operatie komt informatie vrij die meteen richting en sturing geeft aan de soldaten van de militaire eenheid.

De wil tot spelen

Het militaire entertainmentcomplex gaat echter verder dan het gegeven dat het leger zich tot de commerciële gamesindustrie wendt om simulaties te laten maken die soldaten het gevoel geven deel uit te maken van een team dat in een 'echte' oorlog opereert. De verhouding tussen de strijdmacht en de spelletjesindustrie krijgt bovendien inhoud doordat in onze cultuur beelden van oorlogen en *special effects* uit videogames met elkaar versmelten. Terwijl in videospellen beelden uit de oorlogen in Afghanistan, Irak en Somalië worden opgenomen, zijn in advertenties voor de rekrutering van soldaten voor het Amerikaanse leger digitale beelden uit videospellen te zien.

Levenschte soldaten

In het spel *Delta Force: Black Hawk Down* zijn tijdens verschillende missies film en televisiebeelden van de strijd in Mogadishu, de hoofdstad van Somalië, verwerkt. Het spel *Close Combat: First to Fight* van het Amerikaanse *Destineer Studios* gaat nog een stap verder. De personages waaruit een speler kan kiezen om een missie tot een geslaagde operatie te brengen, zijn mariniers die in Irak actief zijn of net uit dat land zijn teruggekeerd: de sergeanten Rudy Lacroix, Michael Vaz, Hector Arellano, korporaal Eddie Garcia en eerste luitenant Trustun Connor.

Opvallend genoeg blijft de gelijkenis niet tot hun namen beperkt. In het spel hebben de militairen ook de gezichten van deze bestaande soldaten gekregen.

Lt. gen. A. Jones en lt. gen. D. Cavin kijken mee met sgt. maj. K. Preston, die een computersimulator uitprobeert in de 'Shadow Ground Control Station', 2004.

(Foto U.S. Army, L. Jewell; collectie NIMH)

Hoewel de technisch uitzienende beelden uit videogames geen directe link met de werkelijkheid hebben, spreekt er wel een aura van objectiviteit uit.

Dat aspect leidde in de eerste Golfoorlog tot veel verwarring onder het publiek dat de oorlog via de televisie zag. Generaal Norman Schwarzkopf probeerde een einde aan die onduidelijkheid te maken door tijdens een persconferentie op te merken dat deze oorlog een andere werkelijkheid betrof: *This is not a videogame*.

Volgens deze belangrijke generaal van het Amerikaanse leger ging het hier om 'een echte oorlog'. Onder druk van de regering lieten daarna ook andere Amerikaanse leidinggevendenden de kijkers weten dat de beelden die op de televisie werden getoond niet afkomstig waren uit een bekend videospel. Dat weerhield fabrikant Sony er niet van om tijdens de tweede Golfoorlog de door het Amerikaanse leger gebruikte aanvalstactiek van *shock and awe*, die het Irakese leger moest verlammen door een storm van zware luchtaanvallen, als merk te deponeren voor haar nieuwe oorlogsspellen.

Een nieuwe militaire zelfervaring

De doorwerking van de virtuele wereld van videospellen in de dagelijkse werkelijkheid wordt het treffendst geïllustreerd door de wijze waarop de met videogames opgegroeide soldaten de 'objectieve' werkelijkheid beleven. De actie van videogames roept voor een nieuwe generatie militairen een eigen vanzelfsprekendheid op. Het effect is dat niet alleen de actie van het spel normaal wordt gevonden, maar alles dat door middel van een game kan worden begrepen.

Zo komt uit uitspraken van verschillende militairen naar voren dat de lichamelijke en mentale sensaties die ze in een oorlog meemaken, niet meer worden onderscheiden van de ervaringen die ze beleven tijdens het spelen van een videogame.

Militair vuurt een AT-4 naar de 'vijand' tijdens een scenario-training van de 'Engagement Skills Trainer' (EST 2000).
(Foto U.S. Army, G. Oglive; collectie NIMH)

'Living the game'

Het doden van de vijand leidt steeds minder tot vragen. Het wordt als vanzelfsprekend ervaren. Daarin verschilt volgens Nathaniel Fick, een 25-jarige luitenant en peletonscommandant, de oorlog in Irak van de Tweede Wereldoorlog:

*In World War II, when Marines hit the beaches, a surprisingly high percentage of them didn't fire their weapons. (...) Not these guys. (...) These guys have no problem with killing.*⁶

De doorwerking van videogames op de beleving van soldaten blijkt vooral uit de woorden van de 19-jarige Amerikaanse korporaal Harold Tromble. Als zijn eenheid in een Irakese hinderlaag belandt, denkt hij alleen nog aan zijn favoriete computerspel *Grand Theft Auto*. Als het ware pleegt

hij insubordinatie door in zijn commentaar de uitspraak van generaal Schwarzkopf dat de oorlog geen game is, tegen te spreken:

*I was thinking just one thing when we drove into that ambush... 'Grand Theft Auto: Vice City'. I felt like I was living it when I saw the flames coming out of the windows, the blown-up car in the street, guys crawling around shooting at us. It was fucking cool.*⁷

Verzet in een virtuele ruimte

Dat de macht van de Verenigde Staten en die van andere grootmachten daadwerkelijk aanwezig is in het virtuele domein wordt niet alleen duidelijk doordat hun legers games gebruiken als simulatieapparatuur en er een er-

varing onder hun militairen ontstaat waarin de virtuele en reële realiteit in elkaar overlopen. Juist de tegenkrachten die hun aanwezigheid in het virtuele domein oproept, vormen een bewijs van de macht die zij in diezelfde omgeving uitoefenen.

Michel Foucault

In dit verband heeft de Franse filosoof Michel Foucault al veel eerder geconstateerd dat macht niet zonder verzet kan worden begrepen.⁸ Macht roept

⁶ C. Clover, 'Natural-born killers will not win hearts and minds', www.christusrex.org/www1/news/ft-6-27-04.html (2004). Bezoekdatum: 11 november 2005.

⁷ Ibidem.

⁸ Zie M. Foucault, *De wil tot weten. Geschiedenis van de seksualiteit*, SUN, Nijmegen, 1984, p. 96.

volgens Foucault verzet op. Als er geen machtsverhoudingen zijn, zijn er ook geen relaties van verzet. Pas als verzet niet meer kan worden gedacht, bestaat er niets meer buiten de macht. Op dat moment is de macht geneutraliseerd en houdt zij op te bestaan.

Om de mogelijkheden van verzet in de huidige mondiale informatie-economie die gevormd wordt door communicatie en moderne media te duiden, kunnen Arabische videogames een verhelderend perspectief bieden. Waar zijn de barsten en lege ruimten in een virtuele omgeving waar het verzet zich nestelt?⁹ Dat games meer zijn dan de uitdrukking 'het is maar een spelletje', blijkt uit het zich al jaren voort-slepende conflict tussen de Palestijnen en Israël. In dat conflict gebruiken de Palestijnen games als een middel van propaganda tegen de onderdrukking en uitbuiting door Israël en de Verenigde Staten. De bekendste wapens in die strijd zijn de spellen *The Stone Throwers* (2000), *Under Ash* (2001) en *Special Force* (2003).

Stenen als wapens

The Stone Throwers is het eerste spel dat wordt gebruikt om de loop van de strijd tegen Israël te beïnvloeden. Het spel is gemaakt door de Syriër Mohamed Hamzeh en kan worden gedownload van een website met de naam *Damascus-Online* (www.damascus-online.com/stonethrowers). Ter nagedachtenis aan de Palestijnen die zijn gestorven in de gevechten met het Israëlische leger wordt op de internet-site de volgende boodschap vermeld: *To those who lost their lives for the freedom of the homeland and all those who are fighting for freedom – from Syria with love*. Tegen de achtergrond van de Al Aqsa Moskee in Jeruzalem neemt de speler het op tegen gewapende Israëlische soldaten.

In tegenstelling tot westerse spellen als *Counter-Strike*, *Full Spectrum Warrior* en *America's Army* beschikt hij niet over een uitgebreid wapenarsenaal. Een speler heeft alleen ste-

nen tot zijn beschikking. Als het spel eindigt, verschijnt de boodschap in beeld dat het spelen van dit spel niet beperkt blijft tot een virtuele omgeving. Het spel vertelt de speler dat hij slechts in een virtuele omgeving Israëlische soldaten heeft gedood. Daarop wordt een Palestijnse begrafenis getoond met de tekst *This is the real world. Stop the killing of the innocents of Palestine before the game is really over*. Wordt nu net als het politieke karakter van onze fysieke openbare ruimte, ook de virtuele ruimte politiek?

Het verzet van de Palestijnen dat is voortgekomen uit de bezetting van Palestina, richt zich in de eerste plaats tegen de machtsoefening van de Israëlische staat. In dat opzicht belichten games de dagelijkse realiteit vanuit een andere kant. Door de ontwrichting van de bestaande situatie in de bezette gebieden heeft de strijd van de Palestijnen de omverwerping van die macht tot doel. We kunnen daarmee stellen dat het verzet tegen de soevereine macht van het instituut van de staat nog steeds actueel is. Sterker nog, deze vorm van verzet is nooit verdwenen. Met de komst van videogames waarin de straat als een onontkoombare entiteit is opgenomen, is deze vorm van verzet alleen maar actueler geworden. Deze ontwikkeling moet dus serieus worden genomen en voor de analyse ervan moet een tegengestelde invalshoek worden gekozen. In plaats van ervan uit te gaan dat de strijd exclusief in de straten van Jeruzalem, Tel Aviv of Hebron wordt gevoerd, moeten we vaststellen dat de oorlog zich ook uitbreidt naar een virtuele omgeving. Het is vanuit deze voortzetting van die gewelddadige en gewapende strijd in de virtuele ruimte dat we de betekenis van oorlogvoering opnieuw moeten onderzoeken.

Overall zelfmoordaanslagen

Het succes van *The Stone Throwers* kan moeilijk worden onderschat. Hoewel het spel in zijn vormgeving

en mogelijkheden tot actie ver achterblijft bij westerse spellen, kan het op veel bijval in de Arabische wereld rekenen. Het gevolg is dat ook andere spellen worden ontworpen om te worden ingezet als middel van verzet tegen de Israëlische bezetting. Een jaar na *The Stone Throwers* komt *Under Ash* van de Syrische uitgever Dar Al-Fikr uit. Eenen twintig jaar na *Battlezone* is *Under Ash* het eerste Arabische 3D-computerspel. In dit spel kruipt de speler in de huid van een Palestijnse jongen met de naam Ahmad en voert een gewelddadige strijd tegen de Israëli's. In iedere fase van de game wordt de speler een aantal belangrijke ideeën over de geschiedenis van de Palestijnse zaak verteld.

In het eerste deel probeert Ahmad de Al Aqsa Moskee in Jeruzalem te bereiken. Als hij daar levend is aangekomen, moet hij gewonde Palestijnse broeders evacueren, geweren afnemen van Israëlische soldaten en militairen verjagen van de heilige plek. In een ander deel van het spel dringt Ahmad een Joodse kolonie binnen met als doel de Palestijnse vlag in top te hijsen. De laatste taak in het spel vindt plaats in het zuiden van Libanon. Daar neemt hij deel aan een Libanese guerrilla-aanval op een Israëlische radarpost. *Under Ash* is meer dan 500.000 keer gedownload van het internet en over de 15.000 exemplaren worden voor \$10 per stuk in het Midden-Oosten verkocht.

'Under Siege'

Door het succes in de Arabische wereld besluit het Syrische bedrijf een nieuw spel met de titel *Under Siege*

⁹ In 'Vertoog over verzet. Politiek in tijden van globalisering' onderzoekt Dieter Lesage (Antwerpen/Amsterdam, Meulenhoff / Manteau, 2004) de mogelijkheden tot verzet in een kapitalistische liberale democratie. Hij gebruikt het boek 'Empire' van Antoni Negri en Michael Hardt om de werkingen van die kapitalistische democratie te duiden. In zijn boek maakt hij melding van de opkomst van een nieuwe klasse: het digitariaat. Dat is de klasse die niets anders heeft dan een computer en een internetaansluiting: vertalers, programmeurs, webdesigners, tekstschrijvers en redacteurs.

Verpakking van het spel 'Under Siege'
(Collectie NIMH)

uit te brengen. In dat spel wordt voor het eerst de mogelijkheid geboden een Palestijnse vrouw te spelen die zich opgeeft om als menselijke bom een aanslag in Israël te plegen. Nadat ze in de game aan haar familieleden haar kindje heeft afgegeven, laat ze temidden van een divisie Israëlische soldaten een handgranaat ontploffen. Net als in *America's Army* is in deze game een regime van strikte regels van toepassing waarbij onder meer het neerschieten van onschuldige burgers tot een aftrek van punten bij de speler leidt.¹⁰

Een bijzonder detail van het spel is dat het daarbij geen verschil maakt of deze burgers Israëlische of Palestijnse ingezetenen zijn. Daarnaast vertonen de beelden in *Under Siege* veel gelijkennis met een ander door het Amerikaanse leger ontwikkelde spel, *Full Spectrum Warrior*. Maar waar in *Full Spectrum Warrior* de gevechten worden gevoerd in de hoofdstad van het fictieve land Zekistan, speelt *Under Siege* zich af tussen en op de daken van de gebouwen in de bezette gebie-

seed justice, licht Radwan Kasmiya, de manager van het spel, toe.

Bevrijdings- en vrijheidspraktijken

In 'De wil tot weten' stelt Michel Foucault dat er in de verhouding tot de macht niet één plaats van, zoals hij dat uitdrukt, de 'Grote Weigering' is: 'De ziel van het verzet, het brandpunt van alle opstanden en de zuivere wet van de revolutionair'.¹¹ Er bestaan uiteenlopende vormen van verzet, waarvan elk een geval op zich is. Dat blijkt ook uit de woorden van Mahmoud Rayya, een medewerker van het Hezbollah bureau die verantwoordelijk is voor de ontwikkeling van het spel *Special Force*:

Most games being offered on the market are games in which, unfortunately, the hero is an American, and he is coming to kill the terrorist, who is an Arab. We wanted to provide our youths with an alternative. Resistance is not confined to weapons. You also have to catch up with the ever-growing industries like the Internet

*and computer games.*¹²

Uit de woorden van Rayya kan worden afgeleid dat verzet zich steeds op nieuwe plaatsen en in andere gedaanten toont.

Meer dan oude media als de radio en de kranten sluiten games als *The Stone Throwers* en *Under Ash* aan bij de belevingswereld van jonge Palestijnen. Temidden van het dagelijkse geweld zijn ze een andere uiting van een weigering zich nog te schikken in een bestaande situatie die moet worden geduid in termen van onderdrukking en uitbuiting. Het feit dat de strijd zich nu afspeelt in een virtuele omgeving maakt de gevechten dan ook niet minder lokaal. Ze oriënteren zich nog steeds op een exclusief machtsobject: de staten Israël en de Verenigde Staten. In die strijd tegen de soevereine macht van deze landen heeft het verzet een concreet doel.

In de bevrijding van de bezette gebieden en de oprichting van een zelfstandige staat Palestina worden de spelers gedreven door een definitieve oplossing voor het conflict. Deze samenhang waarin het verzet zich zowel op een eindpunt als tegen een soevereine macht richt, noemen we met een verwijzing naar Foucault een bevrijdingspraktijk.

Nieuwe identiteit

Bevrijdingspraktijken onderscheiden zich van vrijheidspraktijken. Tussen beide praktijken bestaat een kwalitatief verschil. In een bevrijdingspraktijk wordt gevochten tegen de overheersing door een ander land. In klassieke termen richt dit verzet zich tegen de wet of het gebod van een

¹⁰ Zie voor een uitgebreide beschrijving van het regime van regels en straffen in games: M. Schuilenburg en A. de Jong, 'De militarisering van de openbare ruimte. Over de invloed van videogames op onze werkelijkheid', *ibidem*.

¹¹ M. Foucault, *De wil tot weten. Geschiedenis van de seksualiteit*, SUN, Nijmegen, 1984, p. 96.

¹² News Tribune, 'Hezbollah computer game takes propaganda war on Israel to virtual battlefield' (2004), www.newstribune.com/articles/2003/05/25/export16774.txt. Bezoekdatum: 11 november 2005.

'Screenshot' van het spel 'Under Siege' (Collectie NIMH)

staat. In een vrijheidspraktijk gebeurt nog iets anders. In die praktijk tekent zich een nieuwe identiteit af, er ontstaat een positieve zelfervaring. Wat zijn de positieve uitdrukkingen van deze praktijk? Welke nieuwe vormen van zelfervaring drukken zich daarin uit? Wat de spellen *The Stone Throwers*, *Under Ash* en *Under Siege* naast het verzet tegen de onderdrukking en uitbuiting door Israël en de Verenigde Staten gemeen hebben, is de productie van een samenhangende Arabische identiteit.

In de virtuele omgeving van deze games articuleert zich een specifieke zelfervaring bij de deelnemende spelers. Volgens de makers moet het spel *Under Siege* daarom niet worden ge-

zien als een antwoord op het Amerikaanse oorlogsspel *America's Army*. Radwan Kasmiya stelt dat *Under Siege* een nieuwe vorm van digitale identiteit biedt.

This is not a game about killing (...)
We are telling a story. It's not about desperation, it's about sacrificing your life to let others live.

Als het ware wordt de wijze waarop spelers in westerse oorlogsspellen worden gedisciplineerd en genormaliseerd ter discussie gesteld.

Er vormt zich een ervaring onder Arabische spelers die afwijkt van het dominante beeld waarin iedere soldaat die voor de goede zaak vecht, altijd afkomstig is uit het Amerikaanse leger. In een interview verklaart de

projectdirecteur van het spel *Under Ash*, Hassan Salem, dat de motieven voor het maken van het spel dan ook moeten worden gezocht in het creëren van een ander vertoog:

*We're trying to counterbalance the poisonous ideas conveyed by American video games to our children. Our primary aim is educational: We want the new generation, which doesn't listen to the news, to learn about the Palestinian cause.*¹³

Spelen met de waarheid

In het vertoog van een vrijheidspraktijk staat een andere vraag centraal dan in dat van de bevrijdingspraktijk. Het gaat niet meer alleen om de vraag 'Waar vechten wij tegen?', maar ook om: 'Wie zijn wij?'¹⁴ Naast een gevecht tegen de staat vormt de virtuele ruimte van games een gevecht voor een eigen identiteit. Niet alleen wordt er over zichzelf gesproken, er ontstaat ook een eigen karakter, dat een eigen vocabulaire heeft. In de relatie tot zichzelf, de andere spelers en de inzet van het spel definieert zich zo een specifiek subject.¹⁵ Games zijn dan 'waarheidsspellen' door middel waarvan de Palestijnen zich historisch als ervaring constitueren en zich een identiteit geven. Vanuit dit perspectief kunnen we deze vrijheidspraktijk een positieve waarde toekennen in de zin dat een nieuwe subjectiviteit in de vorm van een samenhangende identiteit wordt geproduceerd.

Het succes van deze oorlogsspellen, die door zeer uiteenlopende groepen worden gebruikt om een eigen geluid te verkondigen, verloopt niet zonder spanningen of problemen. Videogames zijn geen waardevrije of neutrale media. Dat is ook de Israëliëse regering niet ontgaan. Op de vraag hoe Israël aankijkt tegen het spel *Special Force* antwoordde de woordvoerder van het ministerie van Buitenlandse Zaken, Ron Prozor:

*We don't see them as games but as part of an educational process which is preventing any chance of real peace.*¹⁶

13 'Underash, Arabs' first video game' (2002), www.middle-east-online.com/english/Default.pl?id=317=317&format=0. Bezoekdatum: 11 november 2005.

14 Deze vraag moet in het licht van Foucaults opmerkingen over het artikel van Immanuel Kant, 'Was ist Aufklärung?' (1784), worden begrepen. De vraag die in de tekst van Kant opkomt, is de vraag naar het heden. Wat gebeurt er vandaag? Foucault vertaalt Kants vraag als 'wat zijn wij in onze actualiteit?'. Hij wil daarmee de universele en objectieve inzet van 'wie zijn we?' doorbreken. Foucault, M., 'What is Enlightenment?', in: Rabinow, P., ed., *The Foucault Reader*, Londen, Penguin, 1984, p. 32 - 50.

15 Er moet niet de verwarring ontstaan dat hier over een Arabisch subject wordt gesproken in de zin van een levensstijl of bestaansethetica, zoals Foucault die uiteen zet in de laatste twee delen van 'De geschiedenis van de seksualiteit'. De gestalte van de levensstijl is het vermogen om van een leven een kunstwerk te maken dat zijn kortstondig bestaan overleeft. Daarin wordt het leven in een ritueel en een stijl bedwongen. Het negentiende-eeuwse dandydom, gepersonifieerd door Oscar Wilde, is daar een voorbeeld van.

16 News Tribune, 'Hezbollah computer game takes propaganda war on Israel to virtual battlefield' (2004), www.newstribune.com/articles/2003/05/25/export16774.txt. Bezoekdatum: 11 november 2005.

Zo verschilt het door het centrale Internetbureau van de Hezbollah uitgebrachte spel *Special Force* qua realisme weinig van de Amerikaanse voorbeelden waarin de strijd tegen het terrorisme wordt aangeboden. Het laat alleen anti-Israël iconografie zien. 'Fight, resist, destroy your enemy in the game of force and victory,' is de slogan van het spel.

Hezbollah's virtuele jihad

Met behulp van landkaarten, video-beelden en ander archiefmateriaal heeft de computerafdeling van Hezbollah virtuele versies gemaakt van gevechtssituaties die zich ook in werkelijkheid hebben voorgedaan. In het spel is bovendien een apart trainingsprogramma opgenomen waarin spelers leren schieten op Israëlische politieke en militaire figuren als premier Sharon. Net als in de andere Arabische games neemt een speler in *Special Force* het perspectief van een jonge Palestijn in die deelneemt aan de jihad. Hij komt in dezelfde omstandigheden terecht als de leden van de Hezbollah, namelijk locaties op vijandig terrein waar Israëlische troepen de tegenstander zijn. Volgens Bilal Zain, één van de makers van het spel, dient het spel daarmee

Publiciteit voor het spel 'America's Army' tijdens de E3-beurs voor interactieve media, Los Angeles, 2004. (Foto America's Army; collectie NIMH)

als tegenwicht tegen de normaliserende werking van westerse spellen. *We want others to know our land is occupied, our people are imprisoned in Israeli jails, our houses are being demolished*, vertelt Zain.¹⁷ Kortom, in de relatie tot het spel van machtsmechanismen tonen Arabieren zich in een virtuele werkelijkheid niet langer als terroristen. Ze laten zichzelf zien als vrijheidsstrijders.

Epiloog

Videogames zijn één van de belangrijkste uitingen van onze met informatie en communicatie doordrenkte cultuur. Niet voor niets is de games-industrie de snelst groeiende entertainmentsector. Als onderdeel van een globale economie wedijvert haar budget met dat van de filmindustrie van Hollywood.¹⁸ Uit schattingen komt naar voren dat de komende vijf jaar de wereldwijde omzet 100 miljard zal bedragen. Van het succesvolle computerspel *Grand Theft Auto: San Andreas* werd in het eerste weekend een miljoen exemplaren verkocht. Ook zijn games in de afgelopen jaren steeds complexer geworden in het bieden van informatie. Niet alleen hebben ze actuele gebeurtenissen als de oorlog in Irak en de internationale dreiging van het terrorisme tot onderwerp, de verhaallijnen in bekende games als *The Sims* zitten vol met

Screenshot uit het spel 'America's Army' (Collectie NIMH)

17 D.J. Wakin, 'Video Game Mounts Simulated Attacks Against Israeli Targets' (2003), www.nytimes.com/2003/05/18/international/middleeast/18VIDE.html?ex=1368590400&en=d04c67f3901c3721&ei=5007&partner=USERLAND. Bezoekdatum: 11 november 2005.

18 Zie www.theesa.com voor een overzicht van de verkoop en opbrengsten van videogames.

romantiek, humor en drama. Omdat videogames de werkelijkheid steeds transparanter afbeelden staan ze niet op zichzelf. Ze worden ook op andere terreinen ingezet, zoals de training van militairen in het leger. Tenslotte maken videogames deel uit van een virtuele omgeving die van grote invloed is op de wijze waarop een nieuwe generatie jongeren hun identiteit vorm geeft.

De realiteit die ontstaat en bewerkt wordt door de virtualiteit van deze cultuur, noemt de Spaanse socioloog Manuel Castells *real virtuality*.¹⁹ Aan de hand van dit begrip keert Castells zich tegen het idee dat de virtuele werkelijkheid los van onze fysieke werkelijkheid bestaat. De fysieke werkelijkheid wordt niet alleen verbeeld in een virtuele wereld, de belevenissen die we in die virtuele wereld meemaken vormen ook daarbuiten een ervaring.

Virtualiteit oefent een onwisbare en niet te onderschatten uitwerking op ons dagelijkse doen en laten uit. Vanuit dat perspectief kan aan de invloed van de virtuele wereld van games een andere inzet worden toegevoegd. We zijn namelijk getuige van het tot stand komen van een nieuwe omgeving in ons leven die haar invloed laat gelden en een eigen vanzelfsprekendheid of normaliteit oproept. Want waar het virtuele aan belang wint en de politieke structuur van de straat in zijn omgeving is opgenomen, verlegt ook de oorlog zijn podium. Dat betekent dat het concept van oorlogvoering nu opnieuw kan worden geduid.

In 'Vom Kriege' (1831) stelde de Pruisische generaal en theoreticus Carl von Clausewitz nog dat 'oorlog de voortzetting van politiek is met

Schaakspel (Foto G. Thauvin; collectie NIMH)

andere middelen'. In het licht van het bovenstaande kan een nieuwe definitie worden geïntroduceerd. Games zijn de voortzetting van de oorlog,

maar dan met andere middelen. Zowel op de voor- als achtergrond is de oorlog dan altijd aanwezig.

Videogames

America's Army: www.americasarmy.com

Counterstrike: www.counter-strike.net

Full Spectrum Warrior: www.fullspectrumwarrior.com

Special Force: www.specialforce.net/english/indexeng.htm

The Stone Throwers: www.damascus-online.com/stonethrowers

Under Ash: www.underash.net

Literatuur

Castells, M., *The Information Age: Economy, Society and Culture. The Rise of the Network Society*, Volume I, Blackwell Publishers Ltd, Oxford, 1996.

Castells, M., *The Information Age: Economy, Society and Culture. End of Millennium*, Volume III, Oxford, Blackwell Publishers Ltd, 1998.

Foucault, M., *De wil tot weten. Geschiedenis van de seksualiteit*, SUN, Nijmegen, 1984.

Foucault, M., *Het gebruik van de lust. Geschiedenis van de seksualiteit*, SUN, Nijmegen, 1984.

Foucault, M., *De zorg voor zichzelf. Geschiedenis van de seksualiteit*, SUN, Nijmegen, 1985.

Foucault, M., *Breekbare Vrijheid. Teksten & Interviews*, Boom/Parrèsia, Amsterdam, 2004.

Johnson, S., *Everything Bad is Good for You*, Penguin Group, Londen, 2005.

Kumar, A., 'America's Army game and the production of war', *YCISS Working Paper* number 27, www.yorku.ca/yciss/publications/documents/WP27-Kumar.pdf, 2004.

Lenoir, T. en Lowood, H., 'Theaters of War: The Military-Entertainment Complex', www.stanford.edu/class/sts145/Library/Lenoir-Lowood_TheatersOfWar.pdf, 2002.

Lesage, D., *Vertoog over verzet. Politiek in tijden van globalisering*, Antwerpen/Amsterdam, Meulenhoff / Manteau, 2004.

Li, Z., 'The potential of America's Army the video game as civilian-military public sphere', www.gamasutra.com/education/theses/20040725/ZLITHESIS.pdf, 2003.

Nieborg, D.B., 'Militaire Game(r)s: Vechten in de Virtuele Werkelijkheid', in: *Tijdschrift voor Media-geschiedenis*, Amsterdam, Boom, 2004.

Oosterling, H.A.F., *De opstand van het lichaam. Over verzet en zelfervaring bij Foucault en Bataille*, SUA, Amsterdam, 1989.

Rabinow, P., *The Foucault Reader*, Londen, Penguin, 1984.

Schuilenburg, M. en De Jong, A., 'De militarisering van de openbare ruimte. Over de invloed van videogames op onze werkelijkheid', in: *Justitiële verkenningen*, nr. 4, Den Haag, Boom Juridische uitgevers, 2005.

Wright, E., *Generation Kill. Devil Dogs, Iceman, Captain America, and the New Face of American War*, Penguin Putnam Inc., New York, 2004.

¹⁹ M. Castells, *The Information Age: Economy, Society and Culture. The Rise of the Network Society*, Volume I, Oxford, Blackwell Publishers Ltd, 1996, p. 403 e.v.; M. Castells, *The Information Age: Economy, Society and Culture. End of Millennium*, Volume III, Oxford, Blackwell Publishers Ltd, 1998, p. 253.

Nieuwe antwoorden op veranderende veiligheid

dr. W.F. van Eekelen*

Inleiding

Sedert de val van de Berlijnse muur en de daarna volgende ontbinding van het Warschaupact en zelfs de Sovjet-Unie is de Europese veiligheidssituatie fundamenteel veranderd. Iedereen beaamt dat, maar over de antwoorden op deze nieuwe situatie bestaat minder eenstemmigheid. Zeker is dat de ideologische dreiging van het communisme is verdwenen en daarmee de gevaarlijkste drijfveer voor een expansieve politiek.

Standbeeld van Lenin
(Foto Daniluk; collectie NIMH)

Rusland heeft nog wel het probleem van nostalgie naar de positie van supermacht, maar in feite had het die status alleen door zijn geweldige militaire arsenaal. Noch qua binnenlands product, noch qua aandeel in de wereldhandel stelde de Sovjet-Unie veel voor. Dankzij de gestegen energieprijzen heeft het land financiële reserves opgebouwd, maar die zullen hard nodig zijn om de interne moeilijkheden op te lossen en met name de infrastructuur te moderniseren.

Politiek gezien heeft Rusland geen problemen te hebben met zijn westelijke burens, zeker in vergelijking met zijn andere grenzen. In ieder geval wordt militaire waarschuwingstijd niet meer berekend in dagen of uren maar in termen van tien jaar of meer. Dientengevolge is collectieve defensie tegen een grootscheepse verrassingsaanval niet meer de prioriteit van defensiebeleid.

Dit artikel baseert zich op de wijzigingen in de veiligheidssituatie – zowel intern als extern – en de antwoorden die daarop door de NAVO en de Europese Unie worden gegeven. Tussen beide organisaties bestaan grote verschillen; in de formulering van hun strategieën zijn zij elkaar echter dicht genaderd.

De EU heeft geleidelijkaan grotere operationele verantwoordelijkheid genomen, maar de vorming van de *NATO Response Force* (NRF) en de

Europese *battlegroups* vertoont kenmerken van een competitie. Het Europees Defensie Agentschap zou een belangrijke stap kunnen zijn naar gezamenlijke behoeftstelling en de realisatie daarvan. Ten slotte wordt ingegaan op de wijze van ingrijpen in een tijd waarin interne en externe veiligheid in elkaar overvloeien.

Terrorisme

De NAVO-strategie heeft zich redelijk snel aangepast aan de veranderde situatie. Aanvankelijk sprak men niet meer over dreiging, maar over 'risico's en instabiliteiten'. Het oplaaen van etnische en religieuze spanningen op de Balkan legde het accent op conflicten *binnen* een staat en minder op de traditionele spanningen tussen landen. Die bleven toch ook bestaan, zoals bleek in de Koeweit-crisis, de oorlog tussen Ethiopië en Eritrea en, recent, in de oorlog tegen Irak.

Maar onze zorg ging toch vooral uit naar maatschappij-bedreigende ontwikkelingen zoals georganiseerde misdaad, gericht op drugs en mensenhandel, illegale immigratie en maffia-praktijken. Na de terroristische aanslagen op de tweelingtorens in New

* De auteur was minister van Defensie (1986-88) en secretaris-generaal van de West-Europese Unie (1989-94). Hij is thans voorzitter van de Europese Beweging Nederland.

York en het Pentagon – beide symbolen van mondialisering en Amerikaanse macht – wordt terrorisme gezien als de belangrijkste dreiging, en dan vooral de zelfmoord-variant, gericht op het toebrengen van zoveel mogelijk slachtoffers. Alle lessen over hoe te handelen met kapingen konden overboord worden gezet, want zelfmoordenaars zijn niet vatbaar voor onderhandelingen.

Massavernietigingswapens en ‘falende staten’

Naast terrorisme is de proliferatie van massavernietigingswapens het belangrijkste punt van zorg geworden. Hierover bestaat overeenstemming tussen Europa en de Verenigde Staten. Dat is de verdienste van de Europese veiligheidsstrategie die ontwikkeld is door Javier Solana, de Hoge Veritegenwoordiger van het Europese Gemeenschappelijke Buitenlands en Veiligheidsbeleid, dat inmiddels als onderdeel het Europees Veiligheids- en Defensiebeleid (EVDB) heeft gekregen.

Zijn ontwerp, dat in 2003 door de Europese Raad werd goedgekeurd, noemt terrorisme, massavernietigingswapens, en het ontstaan van falende staten, vaak in samenhang met georganiseerde misdaad, als de belangrijkste dreigingen. Daar ligt het probleem tussen de vs en de Europese Unie dus niet. Dat rijst bij de verschillende aanpak.

De vs hebben een grote fout gemaakt met hun stelling, verkondigd door *Undersecretary of Defense* Paul Wolfowitz op de jaarlijkse veiligheidsconferentie in München in 2002, dat de *‘mission determines the coalition’*, in plaats van omgekeerd, dat de coalitie – lees de NAVO – de missie bepaalt. Indien hij gelijk heeft, zou de NAVO haar nut als overlegforum verliezen, want dan zou de bondgenoten weinig anders overblijven dan hetzij een Amerikaans voorstel volgen om mee te doen aan een operatie, hetzij afzijdig blijven.

‘NATO Response Force’. Tijdens oefening ‘Noble Javelin’ (2005) zetten Nederlandse troepen camouflagenetten op
(Foto Allied Joint Force Command Naples; collectie NIMH)

Uiteraard is het niet nodig dat alle lidstaten aan iedere operatie meedoen. Ook binnen de NAVO – en dat geldt ook voor de EU – zou een *‘coalition of the willing’* kunnen worden gevormd, maar dat mag geen afbreuk doen aan de bondgenootschappelijke consultatie over de wenselijkheid van een gemeenschappelijk optreden. Pas wanneer daarover geen consensus mogelijk is kan een ad hoc coalitie buiten de verdragsorganisatie om worden georganiseerd.

Amerikaanse hegemonie

In breder verband ligt het probleem ook bij de Amerikaanse tendens zich te onttrekken aan internationale verplichtingen. Voorbeelden zijn het ABM-verdrag en de weigering de verdragen van Kyoto, over het strafhof en over biologische wapens, te ondertekenen respectievelijk te ratificeren. In het Clingendael colloquium¹ ten afscheid van de directeur, prof. A. van Staden, heeft deze opgemerkt dat historisch gezien een hegeemon zich nimmer heeft laten binden door volkenrechtelijke verplichtingen; waarom verwachten wij het van de vs dan wel?

Het antwoord is waarschijnlijk dat sinds Hugo de Groot de zwakkeren altijd hun heil hebben gezocht in het volkenrecht en dat nu onze opvattingen over recht, rechtvaardigheid en mensenrechten zijn geëvolueerd, mede door het messianistische element dat Amerikaans buitenlands beleid altijd heeft gekenmerkt. Bovendien kan volgens ons ook de vs niet alles meer alleen en zullen wereldproblemen alleen dichter bij een oplossing worden gebracht wanneer Europa en vs samenwerken. Met andere werelddelen zal dat minder effectief zijn.

Multilaterale aanpak

Dat brengt ons op een ander hoofdthema van de Solana-strategie: effectief multilateralisme. Uiteraard heeft een multilaterale aanpak alleen zin wanneer hij effectief is en de probleemstelling geeft al aan dat dit vaak niet het geval is. Europa is het meest

¹ Gebaseerd op *Clingendael Diplomacy Papers* No.1 ‘Power and legitimacy. The quest for order in a unipolar world’, april 2005, door prof. A. van Staden.

Europese veiligheidsstrategie

georganiseerde continent, maar hoewel iedere organisatie enige toegevoegde waarde heeft, zou het huidige patroon zeker niet door een organisatiebureau zijn ontworpen.

Los daarvan dient iedere samenwerking beoordeeld te worden op de mate waarin verplichtende afspraken worden gemaakt, die inderdaad worden nagekomen. Weinig organisaties hebben op dat punt een onbesmet blazoen, behoudens enkele zeer functionele.

Van Staden trok de conclusie dat een wereldorde niet kan worden gevestigd in oppositie tegen de enig overgebleven supermacht, maar dat de EU het best toegerust is om ongewenste uitschieters van Amerikaanse macht te matigen, juist door haar brede arsenaal aan civiele middelen van buitenlands beleid ter beschikking te stellen voor samenwerking.

De Solana-strategie spoorde de Europeanen aan tot snel en robuust optreden buiten onze grenzen en onze veiligheidscultuur daaraan aan te passen. De EU diende zich te beseffen dat de dreiging *'more distant, more dynamic and more complex'* was geworden en dat de eerste verdedigingslinie vaak in het buitenland zou liggen.

Aan de VS werd het signaal gegeven dat de meeste problemen niet uitsluitend militair zijn en dus ook niet alleen met militaire middelen kunnen worden opgelost.

Hier heeft de EU duidelijk een voordeel boven de NAVO, omdat zij beschikt over een breder spectrum aan instrumenten.

De drie-pijlerstructuur van de EU (de communautaire economische pijler

en de intergouvernementele pijlers voor buitenlands en veiligheidsbeleid en de samenwerking op het gebied van justitie en politie) is verre van ideaal (en zou met de Constitutie zijn vervallen) maar desondanks kunnen op vele terreinen maatregelen worden genomen.

Na de aanslagen van 9/11 is dat ook versneld gebeurd. Zij variëren van arrestatiebevelen in andere lidstaten, gemeenschappelijke onderzoeksteams, het werk van Europol ten aanzien van drugs en terrorisme, informatie-uitwisseling door de inlichtingendiensten, verbetering van het Schengen-systeem voor de buitengrenzen, tot een verbod van financiële transacties voor een zwarte lijst van organisaties en het voorkomen van witwassen en crimineel verkregen gelden.

Eén minuut stilte ter nagedachtenis van de slachtoffers van de aanslagen in Londen en Madrid (juli 2005)

(Foto EC Audiovisual Service; collectie NIMH)

Amerikaanse veiligheidsstrategie

De Amerikaanse veiligheidsstrategie van 2002 was een mengvorm van unilateraalisme en multilateraalisme. Enerzijds diende de vs zijn hegemoniale macht te handhaven en te verhinderen dat een vergelijkbare macht (*peer competitor*) zou opdoemen. Anderzijds wilde Washington de alliantie tegen mondiaal terrorisme versterken ter voorkoming van aanvallen op de vs en zijn vrienden. Eveneens dienden vijanden verhinderd te worden de vs en zijn bondgenoten en vrienden te bedreigen met massavernietigingswapens.

Pre-emptief versus preventief ingrijpen

Later zou veel discussie plaatsvinden over de relatie tussen 'pre-emption' en 'prevention'. In 2002 bepaalde de strategie dat de vs de meest gevaarlijke uitdagingen tijdig en op veilige afstand moest verslaan '*before they are allowed to mature*'. De nieuwe versie van 2004 herhaalde dit, maar in het kader van een breed scala van opties.

These include preventive actions to deny an opponent the strategic initiative or pre-empt a devastating attack... Allowing opponents to strike first – particularly in an era of proliferation – is unacceptable.

Voor de rechtmatigheidsvraag zal veel afhangen van de tijdsperiode waarin een aanval verwacht wordt. Is deze kort en de aanval ophanden, dan erkennen de volksrechtsgeleerden het recht op preventief militair (dus pre-emptief) handelen. Gaat het echter om een dreiging op langere termijn dan is er geen recht op unilateraal optreden ter zelfverdediging en kan al-

leen met een mandaat van de Veiligheidsraad worden gehandeld.

De beoordeling van de urgentie zal zeker niet gelijklopend zijn, want een potentiële boosdoener zal gemakkelijker zijn onschuldig volhouden zolang hij niet tot gevechtshandelingen is overgegaan. Het verschil tussen pre-emptie en preventie zal dus veelal semantisch zijn, maar speelde in de Irak-crisis ten nadele van de vs. Daar ging het om de beoordeling van het gevaar op langere termijn wanneer Saddam Hoessein in het zadel bleef. Opmerkelijk aan de Europese kant was dat Frankrijk, ondanks verzet tegen de Amerikaanse actie, zelf geen probleem heeft met het begrip pre-emptie.

De Solana-strategie probeerde aanvankelijk een brug te slaan door in algemene zin te spreken van 'pre-emptive engagement' voor het bereiken van beter bestuur en ontwikkeling, dus zonder een directe militaire betekenis. Bij de uitwerking van de tekst in het Brusselse Politiek en Veiligheids Comité overleefden deze woorden niet en werden vervangen door 'preventive engagement'. Dat sloeg toen op een breed instrumentarium van middelen ter beïnvloeding en concentreerde zich niet op militair ingrijpen.

Schematisch kan, met enige simplificatie, de Europees-Amerikaanse tegenstelling als volgt worden weergegeven.

Strikt genomen was het Solana-ontwerp geen echte strategie, eerder een pre-strategisch concept of een 'inspirational sketch'.² Uiteindelijk zou het nader moeten worden uitgewerkt. De Europese Raad van December 2003 vroeg om deze verfijning voorlopig te concentreren op effectief multilateraalisme binnen het VN-raamwerk, terrorisme, het Midden-Oosten en Bosnië.

Vergelijking van NAVO en EU

Als politiek-militaire organisaties zijn NAVO en EU moeilijk te vergelijken. De NAVO heeft meer dan een halve eeuw de collectieve defensie van Europa vormgegeven en heeft daar een goed geolied mechanisme aan overgehouden dat operationeel in een breed spectrum van crisisoperaties kan worden ingezet.

De EU heeft lange tijd militaire activiteiten op afstand gehouden. Pas na 1989 kwam de wens tot Europese capaciteiten naar voren, maar die werden aanvankelijk aan de WEU overgelaten. Van autonome Europese actie is pas sprake sedert Chirac en Blair te St. Malo daarover in 1999 een akkoord bereikten.

NAVO

De karakteristiek van de NAVO kan in een achttal punten ontleed worden:

- 1 Het betreft een politiek-militaire organisatie van 26 landen, waarvan

EU komt van Venus	vs komt van Mars
<i>streeft naar internationale orde door:</i>	
volkenrecht	krachtige hegemonie
coalitie beheerst crises	crisis bepaalt de coalitie
Solana-strategy	National Security Strategy
preventie	pre-emptie
soft power	hard power
gelijkheid	leiderschap

2 Simon Duke, 'The European Security Strategy in a comparative framework: Does it make for secure alliances in a better world?' *European Foreign Affairs Review*, 2004, No. 9, pp. 459-481.

alle (behalve Frankrijk) deel uitmaken van geïntegreerde militaire hoofdkwartieren.

- 2 Artikel 5 van het verdrag van Washington van 1949 bevat een militaire bijstandsclausule met een discretionair element ten aanzien van de noodzakelijke middelen die moeten worden ingezet.
- 3 De politieke besluitvorming is intergouvernementeel, gebaseerd op consensus, maar beïnvloed door Amerikaans leiderschap.
- 4 Het consultatieproces vindt wettelijk plaats op verschillende niveaus.
- 5 Het combineert *top-down* met *bottom-up* impulsen.
- 6 Het algemeen secretariaat fungeert als voorzitter op alle niveaus, met de secretaris-generaal als voorzitter van de NAVO-Raad op permanent en op ministerieel niveau.
- 7 De permanente Raad heeft gedelegeerde bevoegdheid tot het nemen van besluiten.
- 8 De NAVO Parlementaire Assemblee brengt nationale parlementariërs bijeen, die werken aan rapporten en resoluties en daardoor een consensus opbouwende rol vervullen.

EU

De EU kan aan deze karakteristieke punten nog niet tippen, ook al is de laatste jaren voortgang gemaakt met de vorming van een EU Militair comité (voor het grootste deel bestaande uit de NAVO MilReps) en een EU Militaire Staf, waardoor een spiegelbeeld van de NAVO is ontstaan. Verschil is echter de toezegging van strijdkrachten via *Capability Commitment Conferences*, waarin de landen aanmelden wat zij bereid zijn bij te dragen, zonder sturing via een planingsproces met 'force proposals'.

Daardoor ontstaan hiaten. De EU-eenheden betreffen slechts een deel van

Militairen van de 'NATO Response Force' nemen oefenscenario's door (Italië, mei 2004)

(Foto Allied Joint Force Command Naples; collectie NIMH)

de totaal aanwezige strijdkrachten. In de *Helsinki Headline Goals* ging het om 50-60.000 man, beschikbaar voor ten minste een jaar en inzetbaar binnen 60 dagen, dus met aflossingen meegerekend ongeveer 150.000. Geen alomvattend Europees leger dus.

Collectief leiderschap

Voorts is Hoge Vertegenwoordiger Solana geen voorzitter van ministerieel overleg en zal dat ook niet worden zolang hij met de nieuwe constitutie niet tot minister van Buitenlandse Zaken is verheven (onder gelijktijdige benoeming tot vice-president van de Europese Commissie). Met het verdrag van Nice is wel een Politiek en Veiligheids Comité (PVC) geformaliseerd, maar dit wordt voorgezeten door het land dat het zesmaandelijks voorzitterschap van de EU bekleedt.

In plaats van Amerikaans leiderschap moet de EU het doen met collectief leiderschap en dat blijkt in praktijk moeilijk te effectueren. Delegatie van bevoegdheid door de Raad van Ministers vindt in de EU in beginsel niet plaats, maar kan in crisissituaties wel aan het PVC worden gegeven. Tot dusver is dat nog niet gebeurd. Ten slotte bezit de EU geen vergadering van nationale parlementariërs voor defensievraagstukken. De bevoegdheid hier toe van het Europees Parlement wordt betwist, met name door Frankrijk en het VK. De WEU Assemblee is in de lucht komen te hangen doordat de functies van de WEU zijn overgedragen aan de EU en er geen dialoog met een ministerieel orgaan meer plaatsvindt.

Nadat de *Helsinki Headline Goals* waren vastgesteld met een omvang vergelijkbaar met hetgeen de NAVO in

Bosnië en Kosovo had ingezet, zijn NAVO en EU 'haasje-over gaan springen'. Eerst kwam minister van Defensie Rumsfeld met de *NATO Response Force*, van aanvankelijk 20.000 man, intussen geraamd op 25.000, snel inzetbaar en robuust, geleverd door alle krijgsmacht delen en in staat te fungeren als 'insertion force'.

Daarna kwam de EU met de *battle-groups* (BG) van 1500 man, gebaseerd op de eerste autonome Europese operatie Artemis in oostelijk Congo, met een beperkte multinationaliteit en inzetbaar binnen 5-10 dagen. Sommige BG's worden door een enkel land geleverd.

Paradoxaal genoeg bestaan zowel NRF als BG's geheel uit Europese eenheden. Bovendien doet Frankrijk, evenals de andere NAVO-leden, mee aan beide formaties. Het levert de

luchtcomponent aan NRF IV en heeft ook geen probleem meer met het NAVO-commando over het ISAF-hoofdkwartier in Afghanistan. De rol van de VS bij de NRF blijft voorshands beperkt tot ad hoc faciliteiten zoals transport en satellietinformatie.

Verminderde nationale flexibiliteit

Gezien de snelle inzetbaarheid is het niet mogelijk dezelfde nationale strijdkrachten ter beschikking te stellen van beide formaties. Op zichzelf is dat geen bezwaar want niet alle 26 landen behoeven tegelijkertijd mee te doen aan iedere operatie, maar als men teveel eenheden gereed moet houden voor exclusief optreden vermindert dat wel de nationale flexibiliteit. Een zorgvuldig rotatiesysteem is dus vereist.

Overigens rijst in beide gevallen de vraag of de politieke besluitvorming

snel genoeg zal zijn om de gewenste reactietijd te halen en of men uiteindelijk toch uitkomt op een 'coalition of the willing' binnen NAVO of EU, of daarbuiten.

Een Europees Defensie Agentschap

De Europese Conventie heeft het voorstel gedaan tot oprichting van een Europees Defensie Agentschap (EDA) dat de *Western European Armaments Group and Organisation* zou vervangen. Dit voorstel is uitgevoerd. De opzet was innovatief omdat het EDA tegelijkertijd operationele behoeften zal harmoniseren, onderzoek inzake defensietechnologie zal ondersteunen, doelmatige aankoopmethoden zal bevorderen en bovendien de nakoming van aangegane verplichtingen zal evalueren.

Indien dit alles lukt, zou een gigantische stap voorwaarts zijn gezet. Voorwaarde is wel dat een duidelijke mate van verplichtendheid wordt ingevoerd, want met de huidige praktijk van vrijblijvendheid zouden deze doelstellingen een illusie blijven. Wellicht dat de druk van de industrie tot behoud van een technologische basis in een werkelijk Europese markt voor de defensiematerieel de doorslag geeft, net zoals de doelstelling van een gemeenschappelijke markt voor 1992 bevorderd is door de dreigende technologische achterstand ten opzichte van andere continenten.

In november 2005 hebben de Europese defensie ministers een belangrijke stap gezet door een gedragscode goed te keuren voor concurrentie bij de aanbesteding van defensiematerieel binnen de EU. In april 2006 moet ieder land aangeven of het bereid is deze code te volgen.

Gestructureerde samenwerking

De Constitutie voorzag ook in de mogelijkheid van permanente gestructureerde samenwerking tussen een kleinere groep landen waarvan de militaire vermogens voldoen aan hogere militaire criteria en die op dit gebied verdergaande verbintenissen zijn aangegaan. Hiervoor was een apart protocol opgesteld, dat na de Franse en Nederlandse afwijzing van de Constitutie voorlopig de ijskast in lijkt te gaan.

Voor de *battlegroups* hoeft dit geen belemmering te zijn, maar wel voor een WEU-achtige kerngroep binnen de EU. De BG's zijn belangrijker als middel tot sneller en effectiever optreden, maar zijn op zichzelf nog geen aanzet tot gestructureerde samenwerking. Daarvoor is de multinationaliteit van deze eenheden te gering.

Wel opmerkelijk was dat vrijwel alle lidstaten wilden meedoen uit vrees buitengesloten te worden van een belangrijke samenwerkingsvorm. Dat gaf wel aan dat selectieve groepen, die bovendien over de eigen toelatingscriteria willen beslissen, altijd weerstand zullen ontmoeten.

Financiering

Bij alle vormen van intergouvernementele samenwerking geldt overigens dat men altijd buiten het verdrag kan optreden, maar dan niet in naam van de EU en zonder beroep op het Unie-budget. Voor de EDA hoopt men op synergie met de onderzoeksprogramma's van de Unie. Voor gemeenschappelijke financiering van een aantal operationele kosten heeft het EVDB het 'Athena'-systeem ontwikkeld met een sleutel volgens BNP (en dus niet uit het EU-budget). Daarmee ligt men een stap vóór op de NAVO, die nog steeds werkt via het *'costs lie where they fall'* systeem, een soort 'Dutch treat': iedereen betaalt voor zichzelf. Dat stimuleert niet tot meedoen.

Wat is er sinds 1989 echt veranderd?

In een symposium van het Benelux Universitair Centrum werd op 14

maart 2005 de vraag van veranderende veiligheid nog pregnanter gesteld: onveiligheid door niet passende antwoorden. Als de burger zijn veiligheidsbelangen onvoldoende gewaarborgd ziet, wordt hij ontevreden en onzeker.

Uit de politiek sprak Bert Koenders (PvdA) zich uit voor duidelijk kiezen. Nederland is in staat tot deelname aan het hogere geweldsspectrum, maar moet wel de inbedding in NAVO en/of EU preciseren. Hij signaleerde een spanningsveld tussen 'counter-insurgency' en het winnen van 'hearts and minds', dat vooral bij het optreden in falende staten optrad. Dan moest de politiek de tolerantiegraad ten aanzien van slachtoffers onder eigen troepen interpreteren en kreeg militair optreden een buitenlands-politieke dimensie.

Terughoudendheid

Professor De Wijk erkende dat de inzet van uitsluitend militairen vaak

niet de veiligheid verhoogde. Voor echte veiligheid was een op de situatie toegesneden aanpak belangrijker, en was meestal terughoudendheid geboden en het rekken van tijd. Naar voorbeeld van de Britse 'imperial policing' uit het verleden pleitte hij voor minimaal geweld; vermijd polarisatie,

**Links: ISAF-militairen
patrouilleren in Afghanistan**

(Foto Vojska; collectie NIMH)

**Rechts: De EU/vs-top
(juni 2005) is er onder
meer op gericht de
samenwerking tussen het
Europese en Amerikaanse
bedrijfsleven te verbeteren**

(Foto EC Audiovisual Service;
collectie NIMH)

**Onder: De schietbaan van
Pol e Khomri, Afghanistan
(oktober 2005)**

(Foto AVDD, R. Mol; collectie NIMH)

isoleer en neutraliseer de extremisten zonder een gehele groep te treffen.

Koenders was al blij wanneer de interventie niet bijdroeg aan vergroting van het conflict en zag conflictpreventie steeds meer een modewoord worden. Anderzijds zou sneller ingrij-

pen zeker een aantal genocides hebben voorkomen, met name in Rwanda en Darfur. Of, zoals Tony Blair werd aangehaald: *We have to deal with a crisis before the crisis comes to us.*

Containerbegrip

Professor Maneschijn stelde dat het begrip nationale veiligheid niet gedefinieerd is, maar wel gehanteerd wordt wanneer hij wordt geschonden. Daarmee is het een containerbegrip geworden, dat soms tegenstrijdige elementen in zich bergt. De moord op Theo van Gogh bracht op zichzelf de nationale veiligheid niet in gevaar, maar veroorzaakte wel een schokgolf van onveiligheid en nieuwe maatregelen, die op hun beurt weer leidden tot spanning tussen veiligheid en vrijheid.

Als reactie op dit interessante symposium trok generaal Van Kappen de conclusie dat vredesoperaties per definitie uiterst riskant blijven omdat het geweldsniveau uiterst snel kan fluctueren. Daarom was hij tegen eenheden, zoals in de Scandinavische landen worden gevormd, die alleen voor traditionele *peacekeeping* geschikt zijn en niet kunnen optreden bij escalatie wanneer het op specifieke militaire vaardigheden aankomt.

Generaal Schouten vulde aan dat een conflict pas gestabiliseerd kan worden wanneer er eerst iets gebeurd is dat met militaire middelen onder controle is gebracht.

Discussies zoals deze tonen aan dat het bepalen van onze nationale belangen een eerste vereiste is. Vervolgens zullen die belangen moeten worden uitgelegd op een constructieve wijze, zonder angstgevoelens te verhogen. De 'oorlog tegen terrorisme' is niet te winnen – en is ook geen oorlog – net zo min als de strijd tegen criminaliteit.

Maar de effecten moeten wel binnen de perken blijven. De krijgsmacht heeft daarbij een rol, maar samen met andere diensten in de veiligheidssfeer.

Andere veiligheidsdiensten

Interne en externe veiligheid worden door het terrorisme steeds meer verbonden, maar dan zullen alle betrokken diensten (zoals de AIVD, de MIVD, enzovoort) beter moeten samenwerken. Dat is thans onvoldoende het geval. Moet dit leiden tot een minister van Veiligheid? Minister van Staat Korthals Altes was daar niet voor. Hij zag het ministerie van Binnenlandse Zaken als vriendelijk voor de burger, het ministerie van Justitie daarentegen als de strenge overheid. Die twee functies waren beter gescheiden te houden en dat gold zeker voor het Openbaar Ministerie.

Toch bleef er twijfel of deze overheid wel voldoende georganiseerd was om bij nieuwe calamiteiten – zowel intern als extern – voldoende snel en effectief te kunnen optreden.

Zestig jaar herdenken en gedenken

Verdringen en vergeten of juist niet?

drs. J. Terpstra – kolonel b.d. MPSD*

Inleiding

Als eerste plaats in Nederland is Eijsden (in Limburg) op 12 september 1944 door de Geallieerden bevrijd en, afhankelijk van de woonplaats, heeft de Nederlandse bevolking in 2004 en/of 2005 aandacht besteed aan zestig jaar bevrijding.

Bij een aantal van de herdenkingen is te horen geweest dat het misschien wel de laatste keer is dat ooggetuigen aanwezig konden zijn bij de herdenking, en dat maakt zestig jaar bevrijding bijzonder.

In ieder geval bijzonder genoeg om in een artikel van de *Militaire Spectator* terug te kijken op een periode van zestig jaar herdenken en gedenken. Nederland kent één grote nationale herdenking op 4 mei, de herdenking voor alle gevallen sinds de Tweede Wereldoorlog, op veel plaatsen in ons land.

Daarnaast zijn er twee grote herdenkingen op nationaal niveau en bij een nationaal monument. Ten eerste de herdenking van de capitulatie van Japan, op 15 augustus in Den Haag. En op de tweede plaats de herdenking van de gevallen in Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea, op 7 september in Roermond.

* De auteur was van maart 1996 tot en met maart 2002 redacteur van de *Militaire Spectator*.

Herdenking gevallen mei 1940, Grebbeberg, 4 mei 2005

(Foto C. de Bruijn; collectie NIMH)

Sinds de Tweede Wereldoorlog is er vooral in de laatste decennia in Nederland meer aandacht gekomen voor herdenken in het algemeen, getuige onder meer de grote groei van de monumenten op de plaats van een verkeersongeval ter nagedachtenis van een verkeersslachtoffer, en aan gevolgen van oorlogshandelingen in het bijzonder.

Geldt dat ook voor de aandacht die de *Militaire Spectator* de afgelopen zestig jaar heeft besteed aan het herdenken en gedenken van de Tweede Wereldoorlog?

Onderzoeksvraag

Hiermee is de eerste onderzoeksvraag geformuleerd die in dit artikel zal worden uitgewerkt. Om antwoord te kunnen geven is het nodig om te inventariseren in hoeverre de *Militaire Spectator* na de Tweede Wereldoorlog aandacht besteedde aan de Tweede Wereldoorlog, zowel in Nederland als in Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea.

Immers, Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea maakten tijdens de Tweede Wereldoorlog deel uit van het Nederlands Koninkrijk. Het doel van dit artikel is om kwantitatief inzicht te

**Monument langs
de Prins Hendrikweg
in Vlissingen,
ter nagedachtenis
aan een overleden kind**

(Foto J. Terpstra)

ken is ook respect en dankbaarheid betuigen. Het is het delen van verdriet en brengt daarmee voor sommigen troost.

Herdenken biedt ook steun aan het vormen van een collectieve interpretatie. Een herdenking verbindt het persoonlijke met het collectieve, verbindt overlevenden en gevallenen, slachtoffers en daders, verleden en toekomst.

In het oorspronkelijke woord gedenken staat niet zozeer het verleden centraal, maar een bewust, actief handelen vanuit het heden, gericht op de toekomst. Het gaat hierbij vooral om het trekken van consequenties uit het herinnerde. Verleden en toekomst komen zo bij elkaar.

Daarvoor is het nodig dat er getuigenis wordt afgelegd over het verleden. Hierbij gaat het niet alleen om een historisch objectieve getuigenis, maar ook om een actuele persoonlijke ordening en interpretatie van herinnering. De *Militaire Spectator* is een tijdschrift dat de mogelijkheid biedt voor getuigenis afleggen en daarbij, in die betekenis, een bijdrage levert aan herdenken maar meer nog aan gedenken.

Historische feiten²

Nederland

Op 10 mei 1940 begonnen de Duitsers de aanval op Nederland. De laatste gevechten vonden plaats op 14 mei, met uitzondering van Zeeland, waar de strijd eerst op 14 mei aanving. Op 15 mei 1940 werd de capitulatie getekend voor alle strijdkrachten in Nederland, met uitzondering van de troepen in Zeeland. De verdediging van de Zeeuwse eilanden heeft tot 17 mei geduurd en pas op 27 mei

werd het laatste stuk Nederlands grondgebied door de Duitsers bezet.

De herovering van Nederland door de Geallieerden begon op 12 september 1944 toen Eijsden werd bevrijd en duurde tot de capitulatie van de Duitsers op 5 mei 1945. In die tussentijd is er op veel plaatsen in Nederland zwaar gevochten. Voor de niet bevrijde gebieden van Nederland was er tevens sprake van voedselschaarste in de winter van 1944-1945.

Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea

In 1939 brak in Europa de oorlog uit. Hierdoor kreeg Japan meer vrijheid van handelen. De successen die Duitsland in 1940 boekte, deden hun invloed gelden op de houding van Japan. Op 7 december 1941 vielen de eerste bommen op Pearl Harbour en begon Japan zijn veroveringstocht.

Op 11 januari 1942 begonnen de Japanners hun aanval op Nederlands-Indië door de eilanden Tarakan en Manado aan te vallen. De verovering van Nederlands-Indië zou bijna twee maanden duren. Op 9 maart 1942 gaf de Nederlandse regering zich onvoorwaardelijk over aan Japan.

Het was de bedoeling van Japan om Nederlands-Indië onderdeel te maken van Groot-Japan. Daarin was geen plaats voor Europeanen. Afhankelijk van hun nut werden de Nederlanders verwijderd uit de samenleving en werden zij ondergebracht in kampen.

De herovering van Azië door de Geallieerden vond wel via Nieuw-Guinea plaats, maar nagenoeg buiten het grondgebied van Nederlands-Indië om. Op 15 augustus 1945 capituleerde Japan, en was de Tweede Wereldoorlog formeel ten einde. Dat betekende niet dat daarmee de oude

geven aan de wijze waarop de *Militaire Spectator* aandacht heeft geschonken aan het getuigen van de oorlogshandelingen tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland, Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea.

Opzet

In dit artikel zullen na een beschrijving van de methode van het onderzoek, een aantal vertrouwde zaken aan de orde komen, zoals artikelen, jaargangen, themanummers, boekbesprekingen en auteurs.

Maar eerst is het nodig om het onderwerp van dit artikel in te kaderen. Daarvoor besteden wij achtereenvolgens aandacht aan de betekenis van herdenken en gedenken, aan de historische feiten met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog in Nederland en in Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea, en aan de wijze waarop in de loop van de tijd de herdenking van de Tweede Wereldoorlog in Nederland gestalte kreeg.

Het artikel eindigt met de conclusies en een slotbeschouwing.

Herdenken en gedenken

Maas en Hopman gingen in dit tijdschrift in op de betekenis van herdenken en gedenken.¹ Met herdenken wordt uitdrukking gegeven aan gevoelens van verlies en rouw. Herden-

1 M. Maas en B. Hopman, 'De betekenis van herdenken' in *Militaire Spectator* (169) (5) 2000 blz. 265-274.

2 De informatie in deze paragraaf is afkomstig uit verschillende delen van de *Standaard Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*, onder redactie van Sir Basil Liddell Hart en Barrie Pitt, Standaard Uitgeverij, Antwerpen-Utrecht, 1970.

situatie van vóór de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië hersteld werd.

Het duurde lang voordat alle Japanse soldaten beseften dat de oorlog ten einde was en op 17 augustus 1945 maakte Soekarno gebruik van het machtsvacuüm dat was ontstaan door de onafhankelijkheid van Indonesië uit te roepen. De gevechten die vervolgens hier en daar uitbraken waren

slechts een voorspel van de burgeroorlog die vier jaar in Indonesië zou duren.

Herdenken in Nederland na de Tweede Wereldoorlog

In het eerder genoemde artikel van Maas en Hopman geven zij een overzicht van de ontwikkeling van herdenken in Nederland na de Tweede We-

reldoorlog. Zij stelden daarin dat Nederland in de jaren na de Tweede Wereldoorlog, de oorlog wilde vergeten en men de schouders wilde zetten onder de wederopbouw. De last van diverse oorlogsherinneringen kon men daarbij niet gebruiken.

'Conspiracy of silence'

De algemene opvatting was er één van vooruitkijken, een houding die

Amerikaanse militairen van de 35th U.S. Infantry Division trekken Venlo binnen, 3 februari 1945

(Foto U.S. Army; collectie NIMH)

veteranen zelf vaak ook wilden en moesten aannemen. Daarbij was de welvaart in de naoorlogse jaren gering en moest iedereen hard werken om het hoofd boven water te houden. Dit leidde tot de instelling om de oorlog te willen vergeten, die enkele auteurs benoemen als 'conspiracy of silence'.³ De samenleving was dus (nog) niet ontvankelijk voor de ervaringen van veteranen.

Soekarno roept de onafhankelijke Republiek Indonesia uit, 17 augustus 1945 (Collectie NIMH)

Pijnlijke herinneringen

Deze druk om te vergeten gold des te meer voor de militairen die veelal verplicht naar Nederlands-Indië waren gestuurd. Zij konden na terugkeer hun verhalen helemaal niet meer kwijt. Hier ging het bovendien in twee opzichten om een pijnlijke herinnering voor het land: het verlies van Nederlands-Indië én een verkeerde inschatting door de politiek om oorlog te voeren.

Op basis hiervan kan een tweede onderzoeksvraag gesteld worden: of dit vergeten ook voor de *Militaire Spectator* van toepassing is geweest? Ook deze vraag zal aan het eind van dit artikel worden beantwoord.

Pas in de loop van de jaren zestig kwam er echt aandacht voor de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Nog later, in de jaren tachtig, kon men in

Nederland gaan luisteren naar de ervaringen van Indiëveteranen en van burgers die uit Nederlands-Indië naar Nederland waren verhuisd, en in 1988 kwam er een monument voor gevallen in Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea. De regering heeft pas in 1995 de verantwoording genomen voor haar Indië-politiek.

Methode van onderzoek

In beginsel hanteer ik dezelfde methode van onderzoek als in mijn artikel uit 2003.⁴ Ik ben in de loop van 2005 met het onderzoek begonnen en het bevatte oorspronkelijk de jaargangen 1945 tot en met 2004. Na een inventarisatie van de eerste en de laatste tien jaargangen bleek dat de twee onderzoeksvragen met die inventarisatie goed zijn te beantwoorden.

Van belang voor het onderzoek zijn de artikelen die getuigen van de ervaringen in de Tweede Wereldoorlog in Nederland, Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea. Om niet achteraf voor onaangename verrassingen te staan, is van deze artikelen zoveel mogelijk geïnventariseerd, waaronder de in-

³ Swaan, prof. dr. A. de, De maatschappelijke verwerking van oorlogsverledens. In: Dane, J. (samengesteld door) *Keerzijde van bevrijding*, Van Loghum Slaterus, Deventer, in samenwerking met stichting Icode, Utrecht, 1984.

⁴ J. Terpstra, 'Elf jaargangen Militaire Spectator' in *Militaire Spectator* (172) (12) 2003 blz. 655-660.

Wederopbouw in de Betuwe, oktober 1945 (Foto ANEFO, Van der Ham; collectie NIMH)

houd, de aandachtsgebieden, de herkomst van de auteurs (burger, militair) en het aantal auteurs van een artikel.

Tevens is opgeslagen de kwantiteit van de rubriek 'Meningen van Anderen' en het aantal boekbesprekingen. Hoewel er statistische berekeningen op het databestand mogelijk zijn, zijn deze niet uitgevoerd omdat het in dit artikel meer om trends gaat dan om significante verschillen. Om de leesbaarheid te bevorderen, gebruik ik in dit artikel slechts één tabel.

Beperkingen

Bij het inventariseren deden zich de nodige problemen voor, die tot beperkingen maar ook tot uitbreidingen van het onderzoek hebben geleid. Het bepalen van het onderwerp van een arti-

kel is namelijk niet volledig objectief en betrouwbaar uit te voeren. Hetgeen bleek bij het opnieuw categoriseren van de onderwerpen van de artikelen als er een telfout was gemaakt.

Op zich is dat niet vreemd omdat sommige onderwerpen van artikelen multi-interpretabel zijn. Met name artikelen over Nederlands-Indië gingen van de gevechtshandelingen in de Tweede Wereldoorlog gemakkelijk over in de activiteiten tijdens de politionele acties.

Ik heb getracht dit te ondervangen door de tijdspanne van de politionele acties als een aparte periode aan het onderzoek toe te voegen.

Tijdens het inventariseren bleek dat Nederlanders ook ervaringen hebben opgedaan buiten het Nederlandse grondgebied. Vandaar dat ook artikelen

zijn geregistreerd die als hoofdonderwerp niet de Tweede Wereldoorlog in Nederland of Nederlands-Indië hebben, maar die wel relevante aandacht besteden aan het getuigen over (Nederlandse) ervaringen in de Tweede Wereldoorlog elders.

Deze registratie van artikelen over de Tweede Wereldoorlog elders vormt een ondergrens, omdat het in de beschikbare tijd niet mogelijk is geweest om alle geïnventariseerde jaargangen *Militaire Spectator* in zijn geheel te lezen.

Vershil in rubrieken

Een andere beperking vormt het verschil in rubrieken tussen een editie van de *Militaire Spectator* in 1945 of in 2005. In de eerste tien jaargangen was er bijvoorbeeld nog geen Editoriaal, maar waren er veel Officiële

Mededelingen en bevatten deze een rubriek 'Uit de Buitenlandse Vakpers'. Deze rubriek besloeg soms tien bladzijden of meer.

Om de vergelijking zo goed mogelijk te laten plaatsvinden is de rubriek 'Uit de Buitenlandse Vakpers' buiten het onderzoek gelaten. In 1954 en 1955 is er afhankelijk van de beschikbare ruimte een chronologie opgenomen van de Tweede Wereldoorlog. Omdat hier in deze chronologie geen sprake is van een getuigenis maar enkel van een opsomming van data, is deze chronologie bij de inventarisatie niet meegeteld.

Artikelen

De resultaten voor het aantal artikelen in een periode is weergegeven in de tabel. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen een artikel dat volledig handelde over de Tweede Wereldoorlog en een artikel waarin die tijd maar gedeeltelijk is behandeld (kolom 'Deels' in de tabel).

Per artikel is geteld welk aandachtsgebied aan de orde komt. Omdat in één artikel meerdere aandachtsgebieden

Sporen van de oorlog in Lent, zomer 1945 (Collectie NIMH)

den behandeld kunnen worden, zal er bij de optelling van de getallen bij de aandachtsgebieden een hogere uitkomst zijn dan in de kolom 'Volledig' of 'Deels' is vermeld.

De getallen tussen haakjes geven de keren aan dat de aandachtsgebieden

aan de orde kwamen in een artikel dat maar gedeeltelijk aan de Tweede Wereldoorlog was gewijd. In de kolom 'Elders' staan de artikelen vermeld met ervaringen die Nederlanders buiten het Nederlands grondgebied hebben opgedaan.

Artikel en aandachtsgebied

Jaar	Volledig	Deels	Nederland	Ned.-Indië Nieuw-Guinea	Politionele acties	Elders
1945	9	1	7	0	1	1 (1)
1946	11	1	5	1 (1)	5 (1)	1
1947	24	2	11 (1)	4	7	4 (1)
1948	30	1	12 (1)	10	5	3 (1)
1949	19	1	4	2 (1)	6	7 (1)
1950	10	1	2 (1)	1	1	7
1951-1956	24	5	11	1	2	13 (5)
1995	13	0	9	3	1	1
1996-2005	7	23	1 (14)	1 (6)	3 (10)	9

Het monument ter herinnering aan de landing van manschappen van No 4 Commando op 1 november 1944 te Vlissingen. Dit monument staat langs de Commandoweg in Vlissingen

(Foto J. Terpstra)

Toelichting jaargangen

De getallen in de tabel spreken voor zich. Wel is er een toelichting nodig voor de keuze van het vermelden van de jaargangen. Omdat er in de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog veel artikelen over die periode werden gepubliceerd, zijn die jaren apart in de tabel vermeld. Daarbij moet rekening worden gehouden met het feit dat de eerste *Militaire Spectator* na de Tweede Wereldoorlog verscheen in oktober 1945.

Vanwege papierschaarste verschenen er in 1946 maar 8 uitgaven. Langzamerhand neemt het aantal artikelen over de Tweede Wereldoorlog per jaargang af. De jaargangen 1951 tot en met 1955 zijn dan ook op één regel weergegeven. 1995 vormde een bijzonder jaar, omdat in die jaargang met de rubriek '50 jaar na dato' en een speciaal themanummer veel aandacht is besteed aan de Tweede Wereldoorlog.

Voor de volledigheid zij vermeld dat er in 1992 al een themanummer is besteed aan de gevechtshandelingen in Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea. Vanwege het geringe aantal artikelen in die periode, zijn de jaargangen

1996 tot en met 2004 samen op één regel weergegeven.

Om te bezien of de trend van verminderde belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog in de *Militaire Spectator* in het jaar dat wij 60 jaar bevrijding herdenken en gedenken wordt doorbroken, heb ik ook de verschenen nummers van de jaargang 2005 tot het septembernummer geïnventariseerd. In die periode is er maar 1 keer in een artikel aandacht besteed aan de Tweede Wereldoorlog, maar wel is in het meinumner het Editoriaal gewijd aan herdenken en vieren.

Themanummers

Er zijn een paar zaken die bij de analyse van de resultaten opvallen en die het waard zijn apart te vermelden. Van 1945 tot en met 1949 zijn 26 artikelen geplaatst van het Krijgskundige Instituut van de Generale Staf en 16 artikelen van de Krijgskundige Sectie van het KNIL; bijdragen die wel zijn meegeteld in de tabel, maar die buiten de verantwoordelijkheid van de redactie vielen.

Van 1949 tot en met 1953 verzorgde de redactie een rubriek 'Grepn uit de

werkelijkheid' waarin door een lid van de redactie 19 artikelen zijn geschreven. De bijdragen die in de periode 1995 tot 2005 verschenen, zijn vooral terug te vinden in themanummers, immers: als het mogelijk is, besteedt de redactie in een themanummer ook aandacht aan de geschiedenis van het thema.

Boekbesprekingen

Net als de verschillen in de inhoud van de *Militaire Spectator* verschillen de boekbesprekingen van nu met die van de periode na de Tweede Wereldoorlog. In periode na de Tweede Wereldoorlog werd de rubriek soms ook 'Nieuwe Uitgaven' genoemd. Afhankelijk van de ruimte die in het blad overbleef, werd er een boekbespreking geplaatst.

Bij weinig ruimte bleef de bespreking beperkt tot het signaleren van het verschijnen van het boek. Met name in de periode 1995 tot 2005 neemt het aantal boekbesprekingen geleidelijk af, maar neemt de lengte van de recensie toe.

In de periode 1945 tot en met 1955 zijn 71 boeken besproken die als onderwerp de Tweede Wereldoorlog hebben. Voor zover uit de boekbespreking op te maken is, is in de besproken boeken Nederland als aandachtsgebied 30 keer aan de orde gekomen, Nederlands-Indië 10 keer, de politionele acties 14 keer en overige gebieden op de wereld 22 keer.

In de periode van 1995 tot 2005 zijn 93 boeken besproken die als onderwerp de Tweede Wereldoorlog hebben. In de besproken boeken is Nederland 31 keer als aandachtsgebied aan de orde gekomen, Nederlands-Indië 10 keer, de politionele acties 21 keer en de overige gebieden op de wereld 40 keer.

Opgeteld zijn er meer aandachtsgebieden genoemd dan er boeken besproken zijn, omdat in sommige boeken meerdere aandachtsgebieden aan de orde komen.

Reacties op artikelen

In de alinea waarin de methode van het onderzoek is beschreven, is aangegeven dat er zoveel mogelijk is geïnventariseerd, om achteraf niet tot de ontdekking te moeten komen dat er relevante zaken vergeten zijn. Op zich heeft het vele inventariseren weinig extra informatie aangedragen die een bijdrage kan leveren aan het beantwoorden van de onderzoeksvragen.

Zo kan in de rubriek 'Meningen van Anderen' een discussie worden gevoerd over de inhoud van eerder in de *Militaire Spectator* gepubliceerde artikelen. Indien een reactie op een artikel bij de redactie is ingediend dan krijgt de auteur van het oorspronkelijke artikel de gelegenheid om te reageren in de vorm van een antwoord op de mening van anderen.

In de periode 1945 tot en met 1955 is er drie keer gereageerd op een artikel over de Tweede Wereldoorlog, en in de periode 1995 tot 2005 één keer. Deze aantallen zijn te gering om enige conclusie te onderbouwen.

Auteurs

Ik heb uitgebreid gekeken naar de auteurs van de artikelen. Enige zaken zijn de moeite waard om te vermelden, maar ondersteunen meer een trend die in andere artikelen, die niet over de Tweede Wereldoorlog gaan, ook kenbaar is.

In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog zijn de artikelen geschreven door militairen dan wel militairen buiten dienst. Pas in december 1947 verschijnt het eerste artikel geschreven door een burger. Daarbij moet wel vermeld worden dat er bij de 26 artikelen geschreven door het Krijgskundige Instituut van de Generale Staf en de 16 artikelen van de Krijgskundige Sectie van het KNIL geen auteur is vermeld. Bij de andere artikelen staat een auteur vermeld.

In de periode 1995 tot 2005 leveren ongeveer evenveel burgers als militairen een bijdrage aan de artikelen.

Onthulling Indiëmonument, Roermond, september 1988

(Foto Directie Voorlichting Ministerie van Defensie, H. Keeris; collectie NIMH)

Bevrijde geïnterneerde en verpleegster in het Mater de la Rosa-hospitaal in Batavia lezen de 'Oranje', circa augustus 1945 (Collectie NIMH)

Conclusies

In dit artikel is de wijze waarop de *Militaire Spectator* aandacht heeft besteed aan de Tweede Wereldoorlog aan de orde gekomen. In de inleiding is weergegeven dat er in de laatste decennia een toenemende aandacht in Nederland is onderkend voor gedenken en herdenken in het algemeen en voor de Tweede Wereldoorlog in het bijzonder.

Dit heeft geleid tot de eerste onderzoeksvraag of ook in de *Militaire Spectator* de afgelopen jaren meer aandacht wordt besteed aan het herdenken en gedenken van de Tweede Wereldoorlog. Op basis van een ver-

gelijking van de periode 1945 tot en met 1955 en van de periode 1995 tot 2005 is de conclusie eenvoudig te trekken: in de *Militaire Spectator* is geen toenemende aandacht besteed aan de Tweede Wereldoorlog, er is juist een afnemende belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog geconstateerd.

Deze conclusie is ook van toepassing als men kijkt naar de afzonderlijke aandachtsgebieden, Nederland, Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea tijdens de Tweede Wereldoorlog, de politionele acties in Nederlands-Indië of de overige gebieden in de wereld. Deze conclusie blijft ook gehandhaafd als de bijdragen van het Krijgs-

kundige Instituut van de Generale Staf en de Krijgskundige Sectie van het KNIL in de jaren na de Tweede Wereldoorlog buiten beschouwing worden gelaten.

In tegenstelling tot de trend die uit de artikelen is op te maken, is er in de boekbesprekingen geen afname van de belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog waar te nemen.

Door veel auteurs is aangegeven dat er vlak na de Tweede Wereldoorlog een sfeer heerste van vergeten van wat er gebeurd is en de schouders zetten onder de herbouw van Nederland. Dat leverde de tweede onderzoeksvraag op of dat ook van toepassing was op

de *Militaire Spectator*. Op basis van onze inventarisatie kunnen wij deze vraag ontkennend beantwoorden.

Vanaf het weer verschijnen van de *Militaire Spectator* in oktober 1945 is er veel aandacht besteed aan de Tweede Wereldoorlog in Nederland en Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea. Ook de politionele acties in Nederlands-Indië kwamen ruimschoots aan de orde.

In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog is meer aandacht besteed aan de gevechtshandelingen op het grondgebied van het Nederlands Koninkrijk dan aan de gevechtshandelingen elders op de wereld.

In feite is in de *Militaire Spectator* in de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog juist het tegenovergestelde te zien van wat er in de maatschappij plaatsvond. Pas na 1950 neemt het

aantal artikelen over de Tweede Wereldoorlog en de politionele acties geleidelijk af.

Slotbeschouwing

Nu de resultaten niet overeenkomen met de verwachtingen is de vraag gewettigd, hoe komt dit? Op zich is hier geen onderzoek naar gedaan, maar het zou te gemakkelijk zijn om daarom niet op deze vraag in te gaan. Derhalve is het van belang op te merken dat er op deze vraag dus een speculatief antwoord wordt gegeven. Wel zijn er tijdens het onderzoek enkele aspecten opgevallen die een bijdrage kunnen leveren aan het beantwoorden van deze vraag.

Informatievoorziening

Als eerste mogelijke verklaring geldt dat de informatievoorziening vlak na

de Tweede Wereldoorlog van een geheel andere aard is dan zestig jaar later. Er bestonden veel minder mogelijkheden om kennis te nemen van relevante informatie.

Dit verklaart onder meer de grote ruimte die nodig is voor de vele Officiële Mededelingen (inclusief de bijdragen van het Krijgskundige Instituut van de Generale Staf en de Krijgskundige Sectie van het KNIL) en de uitgebreide aandacht voor de buitenlandse vakpers in de periode na de Tweede Wereldoorlog.

Doelstelling

In een tweede mogelijke verklaring is de doelstelling van de *Militaire Spectator* van belang. Volgens het redactiestatuut is het doel van de *Militaire Spectator* om Defensiepersoneel (vanaf 1999 ook een deel van de burgers) te informeren over de ontwikkelingen op het gebied van de

Intocht van Canadese militairen in Amsterdam, 8 mei 1945 (Collectie NIMH)

**Bevrijdingsdefilé
Wageningen,
5 mei 1955**

(Foto IFFD, J.C. Enkelaar;
collectie NIMH)

In het verlengde daarvan is het logisch dat er door het deelnemen aan vredesoperaties door Nederlandse eenheden in de *Militaire Spectator* de laatste jaren veel aandacht is voor het optreden tijdens deze vredesoperaties en de lessen die ervan te leren zijn.

Leeftijd

In een derde mogelijke verklaring speelt de leeftijd een rol van degenen die kunnen getuigen over hun ervaringen in de Tweede Wereldoorlog. De *Militaire Spectator* wordt verzonden naar Defensiepersoneel in werkelijke dienst. De jongsten (met uitzondering van de leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap) die nog kunnen getuigen over de Tweede Wereldoorlog, hebben de werkelijke dienst in het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw verlaten. En daarmee is de *Militaire Spectator* als periodiek bij hen uit beeld geraakt.

In die periode is ook de belangstelling in Nederland voor veteranen aanzienlijk toegenomen en als gevolg daarvan zijn er periodieken ontstaan die veteranen ruimte bieden om te getuigen van hun ervaringen.

Al met al kan geconstateerd worden dat de *Militaire Spectator* voorop gelopen heeft met het bieden van ruimte om getuigenis te doen van de Tweede Wereldoorlog en de politionele acties. Daarmee is een bijdrage geleverd aan juist het voorkomen van verdringen en vergeten van de ervaringen opgedaan tijdens de Tweede Wereldoorlog en de politionele acties.

krijgswetenschap in de ruimste zin; om onderzoek en publicatie te stimuleren; om een bijdrage te leveren aan het op peil houden van de professionaliteit van de krijgsmacht en om een dialoog met de maatschappij te behouden.

Uit deze doelstelling vloeit voort: het publiceren van artikelen over zo actueel mogelijke onderwerpen. Na de Tweede Wereldoorlog is er dan ook veel aandacht voor de gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog en voor de politionele acties en, ter verhoging van de professionaliteit, voor de les-

sen die uit al het optreden tijdens de Tweede Wereldoorlog en de politionele acties te trekken zijn.

Met de invoering van nieuw materiaal en het overgaan naar een meer gemotoriseerd optreden, wijzigt ook de wijze van optreden. Wij zien een verlegging van de belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog naar het veranderende optreden. Om en nabij 1950 wordt er af en toe nagenoeg een hele uitgave van de *Militaire Spectator* gewijd aan een oefening waarin ervaring is opgedaan met de nieuwe vorm van optreden.

Op weg naar een 'joint' MD-systeem

commodore H. de Vriendt*

Inleiding

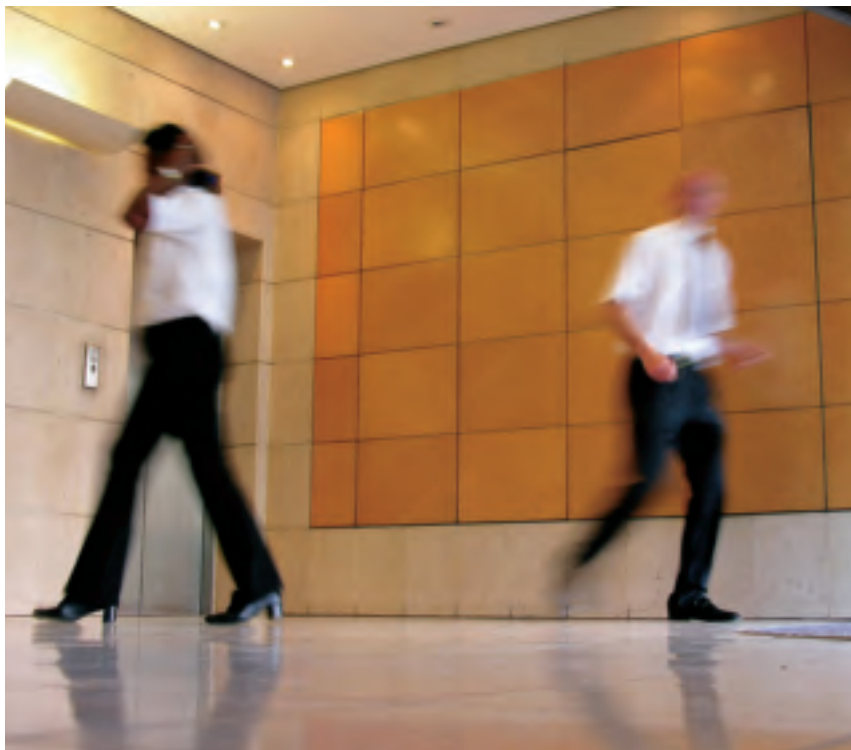
Sinds september 2003 wordt binnen Defensie een proces van bestuursvernieuwing doorgevoerd. Een herziene visie op het gebied van Management Development (MD) maakt onderdeel uit van deze bestuursvernieuwing.

In een periode van grote veranderingen binnen de defensieorganisatie, waarin bovendien de MD-talenten voornamelijk intern gerekruteerd moeten worden, is het voeren van een adequaat MD-beleid zeer belangrijk.

De omgeving waarin de defensie-manager moet opereren wordt de komende jaren complexer en in toenemende mate multidisciplinair, waardoor de nadruk steeds meer komt te liggen op de kwaliteit van het integraal en 'joint' leidinggeven, en het realisatievermogen. Het is daarom noodzakelijk om juist in de komende periode te investeren in het behoud, de verbetering en de doorstroom van managementtalent binnen Defensie.

Aansturing

In dit kader hebben de bewindslieden aangegeven dat de sturing van het MD-proces centraal bij de bestuursstaf komt te liggen. Dit zal onder meer moeten leiden tot een defensiebreed

De mobiliteit van burgerpersoneel levert problemen op... (Foto SXC)

ingericht management-developmenttraject voor militairen (vanaf de rang van kolonel) en burgers (vanaf schaal 14), dat onder de verantwoordelijkheid van de secretaris-generaal (SG) zal komen.

De focus van dit traject is het benadrukken van de gezamenlijkheid van de defensieorganisatie en het stimuleren van een optimale uitwisseling van ervaring en deskundigheid door de gehele organisatie. Ter vergroting van de flexibiliteit zullen de betrokken functies voortaan zo min mogelijk uitsluitend zijn voorbestemd voor burgers of militairen.

Open personeelsbeleid

Verder zal MD zich meer dan in het verleden richten op een persoonlijke,

individuele ontwikkeling van (toekomstige) leidinggevenden en sleutelfunctionarissen. In deze context past ook een meer open personeelsbeleid, waarbij naast het operationeel optreden binnen het eigen defensieonderdeel de militairen in het management-developmenttraject, in het kader van persoons- en ervaringsontwikkeling, ook functies zullen vervullen bij een ander operationeel commando, de dienstencentra, de bestuursstaf, bij internationale organisaties en zelfs buiten de defensieorganisatie.

Om uitvoering te kunnen geven aan de genoemde beleidsintenties van de bewindslieden moet de 'architectuur' en de organisatorische opzet van het MD-werkveld ingrijpend worden aangepast. Dit artikel gaat hier nader op in.

* De auteur is Directeur Personeelsmanagement bij de Hoofddirectie Personeel.

Opgvolging managers en sleutelfunctionarissen komt meer centraal te staan...

(Foto Mediacentrum KL; collectie NIMH)

van burgerpersoneel in een MD-traject veel meer problemen op. Dit wordt enerzijds veroorzaakt doordat het MD-beleid voor burgerpersoneel nog niet bij alle defensieonderdelen tot wasdom is gekomen en anderzijds door het ontbreken van een gecoördineerde en gestructureerde defensiebrede aanpak van het MD-beleid voor burgerpersoneel.

Nieuwe inzichten

De nieuwe inzichten over MD sluiten nauw aan op ontwikkelingen in de arbeidsmarkt, de turbulente omgeving waarin organisaties zich bewegen en de verdergaande individualisering van de maatschappij. Naast het organisatiebelang zal in het nieuwe MD-beleid dan ook veel explicieter en veel prominenter dan voorheen het doorontwikkelen van individuele competenties aandacht dienen te krijgen.

Huidige situatie

In de huidige situatie wordt de MD-functie zowel voor militair als voor burgerpersoneel (schaal 11 tot en met 14) grotendeels decentraal uitgevoerd. De meeste defensieonderdelen hebben de organisatorische setting hierop aangepast. Veelal valt deze functie binnen de organisatiedelen die ook verantwoordelijk zijn voor de loopbaanbegeleiding van het hogere personeel.

Daarnaast zijn er op decentraal niveau ook verschillende comités, die adviseren bij de functietoewijzing en de loopbaanontwikkeling van personeel behorende tot het MD-bestand

De huidige MD-functie is in deze setting vooral *organisatie*-georiënteerd en richt zich vooral op de toepassing van plannings- en mobiliteitssystematieken. In het aanvangs- en mid-

dentraject van de loopbaan wordt gestructureerd, vaak collectief, aandacht geschonken aan de opleiding en verdere ontwikkeling van de functionaris.

Selectie- en beoordelingsmethoden maken in deze fases van de loopbaan dominant deel uit van de MD-functie.

Gesteld kan worden dat in de huidige gesloten personeelsstructuur het militaire MD binnen de operationele commando's adequaat verloopt. Ook de mobiliteit van MD-kandidaten in de richting van de Bestuursstaf, het Commando Dienstencentra en de Defensie Materieel Organisatie en buitenlandse plaatsingen verlopen naar behoren. De uitwisseling van militairen tussen de operationele commando's onderling verdient extra aandacht.

In de praktijk levert de defensieonderdeeloverschrijdende mobiliteit

MD richt zich in die vernieuwde opzet op een permanente afstemming van kwaliteiten van managers en andere sleutelfunctionarissen en de gewenste strategie van de organisatie. MD groeit op deze wijze van een min of meer statisch proces naar een dynamisch proces. Voortschrijdende technologie, globalisering, veranderende verhoudingen en verschuivingen van waarden en normen vragen om managers die kunnen omgaan met de dynamiek van wisselende omstandigheden.

De situatie op de arbeidsmarkt, gecombineerd met de toenemende vergrijzing binnen organisaties, vraagt om een andere invulling van de werkgeversrol. Behoud en ontplooiing van aanwezig talent en het werven van nieuw talent vergen dus andere inspanningen dan voorheen. Niet alleen de opvolging van managers en sleutelfunctionarissen staat meer centraal, maar ook de inzetbaarheid van en de

uitdaging voor de individuele medewerker.

MD en (deels externe) mobiliteit raken steeds nauwer met elkaar verbonden. Zeker als in beschouwing wordt genomen dat het opdoen van verschillende werkervaringen in plaats van opleidingen en trainingen als leerbron aan belangrijkheid toeneemt. Deze werkervaringen kunnen onder bepaalde condities zelfs worden opgedaan buiten de eigen organisatie. Door het vervagen van de organisatiegrenzen als gevolg van voortschrijdende technologische ontwikkelingen zal het MD-beleid zich meer moeten richten op het behoud van talenten, door onder meer het bieden van steeds nieuwe uitdagingen ('binden en boeien').

De nieuwe MD-functie

De binnen Defensie beoogde nieuwe MD-functie moet vorm krijgen binnen de context van een eenduidige architectuur en infrastructuur, optimale transparantie en een verantwoorde combinatie van organisatie- en individuele belangen. Er wordt daarbij gestreefd naar een integraal MD-beleid waarbij stelselmatig wordt geïnvesteerd in de kwaliteit van managers en andere sleutelfunctionarissen, met als doel een adequate bezetting van huidige en toekomstige sleutelposities te waarborgen.

Ontplooiing van aanwezig talent...

(Foto BMDA; collectie NIMH)

Het zorgvuldig afstemmen van de behoeften en mogelijkheden van deze functionarissen enerzijds en van de organisatie anderzijds moet resulteren in voor beide partijen profijtelijke loopbaanbegeleiding en ontwikkelingsactiviteiten.

Daarbij zal in het bijzonder aandacht worden besteed aan achterstandscategorieën, waarbij te denken valt aan het stimuleren van de doorstroom van vrouwen en allochtonen.

Een vitaal onderdeel van een nieuw MD-systeem is het open karakter, waardoor een optimale uitwisseling van MD-talenten tussen defensie-onderdelen onderling (waaronder uitwisseling van militairen tussen operationele commando's) kan worden gerealiseerd. Daarbij zal aansluiting worden gezocht bij het MD-systeem van de sector Rijk met als doel de verdere ontwikkeling van kennis en ervaring van MD-talenten door middel van uitwisseling tussen de verschillende departementen, en op termijn zo mogelijk ook met het (inter)nationale bedrijfsleven.

De functionaris zal in het nieuwe MD-systeem in toenemende mate het uitgangspunt worden voor beleid en mobiliteit. Niet alleen meer de vacante functie, maar ook de wensen van de functionaris kunnen een reden voor actie worden.

Daarbij wordt niet alleen gekeken naar de vereisten waaraan iemand moet voldoen, maar wordt vooral uitgegaan van de belangstelling van de persoon en diens capaciteiten en/of competenties. Bezien zal moeten worden wat voor de functionaris op het betrokken moment een juiste functie is in het kader van zijn ontwikkeling.

Organisatorische vormgeving

De organisatorische vormgeving van de toekomstige MD-functie binnen defensie moet gebaseerd zijn op de volgende vier principes:

- ze moet aansluiten bij het bestuursmodel van Defensie;
- er moet een optimale verdeling bestaan van MD-taken en verantwoordelijkheden tussen het lijnmanagement, de MD-organisatie en de medewerkers;
- alle processen moeten zijn gestandaardiseerd en geüniformeerd en passen binnen het kader van de huidige ontwikkelingen rond personele informatievoorziening;
- er moet een optimale synthese bestaan tussen een ideaal-typisch MD-model en de specifieke kenmerken van de defensieorganisatie.

Er wordt dan ook een nieuwe MD-groep ingericht, die werkt ten behoeve van de SG en organisatorisch wordt ondergebracht bij de HDP. Deze MD-groep dient binnen defensie uitwerking te geven aan het concept van een 'concern' MD, zoals deze bij de overige departementen door het Bureau Algemene BestuursDienst (de ABD) wordt voorgestaan.

Dit laatste impliceert dat het MD-beleid en de organisatorische setting van de MD-systemen binnen alle departementen zo veel mogelijk op gelijke wijze worden ingericht. Bij de inrichting van de nieuwe MD-organisatie zal hiermee rekening worden gehouden.

Binnen Defensie zullen *alle* nu decentraal uitgeoefende MD-activiteiten voor militairen vanaf de rang van kolonel en burgerpersoneel vanaf schaal 14 in deze nieuwe MD-groep worden geconcentreerd. De managementontwikkelingsactiviteiten voor de niveaus maj/LTZ1 tot en met Ikol/KLTZ en schaal 11 tot en met 13 blijven een verantwoordelijkheid van de defensie-

onderdelen. Hierbij wordt wel onderling afgestemd.

Competentieprofielen

De MD-groep zal systematisch aandacht besteden aan de vaststelling van competentieprofielen voor MD-functies vanaf de rang van kolonel/schaal 14 binnen Defensie, de SG adviseren over de toelating cq ontheffing tot/uit het MD-programma, zorgdragen voor de vacaturevervulling van MD-functies en/of andere sleutelposities en zich permanent laten informeren over het functioneren van (*high potentials*) managers en andere relevante sleutelfunctionarissen.

De MD-groep doet dit aan de hand van de door het lijnmanagement aangeleverde informatie over het functioneren, de ontwikkelde competenties van betrokkenen en aan de hand van het geïdentificeerde potentieel van de (aanstaande) MD-kandidaat. Vanuit de individuele loopbaantrajecten zullen door de MD-groep opvolgings- en opleidingsscenario's worden voorgesteld.

Regie

De MD-groep vervult dan ook de regierol met betrekking tot de uitvoering van het MD-beleid voor militairen en burgerpersoneel. Hierbij moet u denken aan het vanuit een strategische invalshoek bewerkstelligen van een geharmoniseerde uitvoering van het MD-beleid en de instrumentering van dat beleid, het vaststellen en/of actualiseren van een managementeisenprofiel (op basis van geformuleerde competenties), het ten behoeve van de beoordeling van een adequate uitvoering van het MD-beleid vaststellen van relevante ken- en stuurgetallen, et cetera.

Verder bewerkstelligt de MD-groep een geharmoniseerd MD-opleidings-

Het MD-werkveld moet ingrijpend worden aangepast...

(Foto SXC)

beleid, waarin zoveel mogelijk gebruik wordt gemaakt van reeds bestaande MD-opleidingen en competentiegerichte opleidingen van de ABD. Voorts zal de MD-groep bewaken dat bij het openstellen van topfuncties een goede balans wordt gerealiseerd in de presentieverhoudingen (tussen burgers en militairen en militairen onderling) en de beoogde interne revitalisering en de participatie van defensie in de Algemene Bestuursdienst.

Tot slot is de MD-groep verantwoordelijk voor de integrale secretariaats- en adviesfunctie en de uitvoering van de besluiten van de SG. Benadrukt zij dat één en ander zal plaatsvinden onder voortdurende afstemming met het betrokken lijnmanagement en met de medewerkers zelf.

Kritische succesfactoren

De kritische succesfactoren voor de realisatie van de toekomstige MD-functie betreffen een volledig *commitment* van de top binnen Defensie, betrokkenheid van het lijnmanagement en nadrukkelijke aandacht voor mogelijke barrières en weerstanden.

Een duidelijke communicatie is uiteraard ook essentieel. Voorts is een professionele aanpak nodig, met een specifieke projectorganisatie. Ten slotte is een duidelijke taakafbakening en *commitment* nodig bij alle direct betrokkenen met betrekking tot datgene wat onder de nieuwe MD-

functie wordt gebracht, alsmede het elimineren van alle middelen uit de oude organisatie. Zo kan worden voorkomen dat men terugvalt op oude structuren en uitgangspunten.

Implementatie

Er wordt op korte termijn een migratieplan geconcipeerd dat moet leiden tot een beheersbaar veranderproces, met beperkte 'afbreukrisico's' voor de voortgang van de lopende activiteiten. Dit moet leiden tot tijdige duidelijkheid en zekerheid bij de huidige individuele MD-medewerkers met betrekking tot hun (toekomstige) functie.

Het migratieplan dient haalbaar te zijn: veranderingsvermogen van de organisatie en het benodigde draagvlak bij alle betrokkenen moeten in voldoende mate aanwezig zijn. De mogelijke competentiekloof van medewerkers (kennis, kunde en attitude) moet binnen het voorgestelde migratieplan overbrugbaar zijn. Een en ander dient ten slotte zo kosteneffectief mogelijk te geschieden.

De verdere uitwerking, totstandkoming en implementatie van de nieuwe MD-functie zal, zoals gesteld, integraal en projectmatig geschieden. Een en ander wordt ondergebracht binnen het project 'herinrichting van het personele functiegebied' (Samson 2A¹). Het streven is dat de nieuw ingerichte MD-functie begin 2006 operationeel zal zijn.

1 Samson (Structurele Afbraak Matrix Staven Op Nieuwe leest) is de projectgroep die de herstructurering begeleidt. De zogenaamde 'A-maatregelen' betreffen de bestuursvernieuwing. De term '2A' verwijst naar de herinrichting van het personele functiegebied.

BOEKEN

bespreking

Krijgsmacht

Studies over de organisatie en het optreden, onder redactie van E.R. Muller, D. Starink, J.M.J. Bosch en I.M. de Jong, Alphen aan den Rijn (Kluwer) 2004.

ISBN 90 13 011 30 6

€ 52,50

De redacteurs van dit boek stellen in hun inleiding dat de krijgsmacht belangrijk is en blijft in de nationale en internationale samenleving. In deze bundel besteden zij daar ruimschoots aandacht aan. De meer dan 800 pagina's tellende bundel over de krijgsmacht vergt van de lezer enige concentratie en een ruime dosis aan doorzettingsvermogen.

Maar de volhouder krijgt daar dan ook wel wat voor terug: een interessant, diepgaand, professioneel geschreven en zeer leesbaar overzichtswerk waarin de belangrijkste wetenschappelijke inzichten zijn verbonden met relevante ontwikkelingen binnen maar ook rondom onze krijgsmacht.

Twee instituten van naam en faam hebben elkaar gevonden en omarmd bij de totstandkoming van dit werk: de Faculteit der Rechtsgeleerdheid Universiteit van Leiden en de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap. Zij vonden een aantal prominente auteurs in de wetenschap en in de krijgsmacht bereid hiertoe op persoonlijke titel een bijdrage te leveren. De doelgroep bestaat uit wetenschappers, studenten en praktijkfunctionarissen die geïnteresseerd zijn in het boeiende en altijd actuele thema van orde en veiligheid.

Bestel

Het boek is opgebouwd rondom drie hoofdthema's: bestel, organisatie en inzet. Het eerste deel concentreert zich op de

krijgsmacht in het politiek-bestuurlijke bestel van Nederland. Dit deel beschrijft op overzichtelijke en boeiende wijze zaken als de zwaardmacht van de overheid, het oppergezag over de krijgsmacht (Van Eekelen en Muller), het historisch perspectief (Hoffenaar) en de krijgsmacht in internationaal verband (Teunissen en Emmens).

De Wijk beschrijft de ontwikkeling van het Nederlands defensiebeleid in het

kader van het internationaal veiligheidsbeleid, waarbij de overgang van een kader-militie-leger naar een beroepsleger uitgebreid aan bod komt. Coolen en Walgemoed schetsen op heldere wijze het juridisch kader waarin onze krijgsmacht moet functioneren.

De verhouding tussen politiek en krijgsmacht krijgt de aandacht die het verdient in zes modellen van civiel-militaire relaties van bestuurskundige Rosenthal. Soe-

ters en Van der Meulen beschrijven de dynamiek in deze relaties zoals deze in de laatste jaren tijdens vele reorganisaties gestalte heeft gekregen. Met de rol van de Algemene Rekenkamer (Stuivering en Van Westing) en van het instituut van de Inspecteur-Generaal (De Keizer) wordt dit deel afgesloten.

Organisatie

Het tweede deel van deze bundel richt zich op de organisatie van de krijgsmacht. Meulman schetst op hoofdlijnen de organisatie van de krijgsmachtdelen. Van Baal zet de besturing van de krijgsmacht uiteen en licht de complexe relatie tussen de krijgsmachtdelen en de Centrale Organisatie toe. Het planningsproces (De Jong en Foreman), internationale vredesoperaties (Klep en Van Gils) en opleiding en training (Groot, Satijn, Leijtens en Hylkema) komen daarna uitgebreid aan de orde.

Leijh, Ten Anscher en Schoeman gaan op vakkundige wijze in op het personeelsbeleid in de krijgsmacht. Zij behandelen daarbij de kenmerken van dat beleid en de wijze waarop dat in de praktijk gestalte heeft gekregen. Het materieel en de logistiek is figuurlijk en inhoudelijk in goede handen bij Roos en Starink, terwijl het technologisch karakter van onze organisatie vooral door Pasman, Van Hoek en Spee belicht wordt.

Ook thema's als infrastructuur en ruimtelijke ordening (Van de Rovaart), financiering (Ooninx en Thuis), organisatiecultuur (Vroom en Soeters), tradities (Hekman) en de dilemma's en ethische aspecten van het militaire beroep komen op overtuigende wijze aan de orde (Baarda, Homan en Verweij).

Optreden

In deel drie staat het optreden van de krijgsmacht centraal. Teitler en Bosch geven hiervoor het strategisch kader aan alsmede de overwegingen en doctrines die hierbij een rol spelen. Van der Knaap en Casparie behandelen daarna het optreden ter zee. De Munnik doet datzelfde voor de inzet te land en Van Angeren besluit met een feitelijk beeld van de taken in de lucht.

Hoe de krijgsmachtdelen 'joint' en 'combined' samenwerken en daarbij capacitei-

ten en competenties van de afzonderlijke delen succesvol integreren laten vervolgens Gijsbers en Cobelens zien. Van Reijn en Metselaer belichten de sleutelrol van inlichtingen in de processen van de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst.

Sandee en Wijninga gaan nader in op enkele recente operaties en de lessen die daaruit getrokken kunnen worden. Ruitenberg en Duine besluiten dit deel met de dienstverlening van de krijgsmacht aan de maatschappij in reguliere en crisissituaties en schenken specifieke aandacht aan militaire inzet in buitengewone omstandigheden.

Tien stellingen

De tien stellingen in het laatste hoofdstuk (de zogenaamde Uitleiding) schetsen een beeld van de toekomst van onze krijgsmacht en van de krijgswetenschap. Deze stellingen zouden richting moeten geven aan de discussie over deze belangwekkende thema's.

Hoewel deze stellingen belangrijk, interessant en prikkelend genoeg zijn om hier integraal te beschouwen, zie ik daar bij nader inzien toch vanaf en raad de nieuwsgierig geworden potentiële lezer aan het boek zelf eens ter hand te nemen. Twee stellingen wil ik er evenwel uittichten. Stelling 4 (*de krijgsmacht verandert constant*) concludeert dat veranderingen weliswaar goed en noodzakelijk zijn, maar dat vele hoofdstukken in deze bundel tonen dat ze teveel worden.

Stelling 5 (*de sturing van en de controle op de krijgsmacht is gefragmenteerd*) pleit voor meer wijsheid van de bewindslieden en meer ruimte voor militaire leiders bij het omgaan met ministeriële verantwoordelijkheid, zodat de laatsten beter op soepele en professionele wijze kunnen deelnemen aan het publieke en politieke debat rond veiligheidsvraagstukken en de uitvoering van militaire taken. Dit zou het maatschappelijk draagvlak en daarmee de werving van nieuw personeel maar ook het moreel van de strijdkrachten zelf zeer ten goede komen.

Nuttig en lezenswaardig

Het gebonden boek is fraai uitgegeven, kent een uitgebreid register, notenappa-

raat en literatuurlijst. Het is van hoogstaand niveau, in zeer goede, heldere stijl geschreven en daarmee uiterst leesbaar voor zowel professionals als 'relatieve leken'. Jammer genoeg bevat het boek vooral in het begin veel slordigheidjes en min of meer storende stijl- en spellingsfoutjes.

Daar staat evenwel tegenover dat wie bereid is daar doorheen te zien, een schat aan informatie over de krijgsmacht tot zich kan nemen. *Krijgsmacht* is een nuttig en lezenswaardig boek voor militairen en burgers, voor bewindslieden en ambtenaren, voor wetenschappers en studenten, voor mensen uit staven en uit de operationele praktijk, voor beleidsmakers en uitvoerders. Onze krijgsmacht krijgt erin de belangrijke plaats die ze verdient!

drs. P.J.E.J. VAN DEN AKER – kol cav

Nietzsches weerklank in nazi-Duitsland

J. Hagen, Soesterberg (Aspekt) 2003
ISBN 90 5911 337 3
€ 28,-

In dit boek gaat Jaap Hagen in op de rol die Nietzsche heeft gespeeld in de ontwikkeling van de ideologie van de National-sozialistische Deutsche Arbeiterpartei vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw tot in 1945.

Wetenschappelijke dissertatie

Het boek betreft een handelseditie van het proefschrift van Jaap Hagen waarmee hij in juni 2003 te Leiden promoveerde. De structuur van het boek is dan ook die van een wetenschappelijke dissertatie. In het eerste hoofdstuk wordt de probleemstelling helder ingeleid. Hagen wil een antwoord geven op twee vragen: waarop beriepen de nazi's zich in Nietzsches werk en vinden interpretaties van die receptie grond in redelijke argumentatie?

In hoofdstuk 2 gaat Hagen in op de redeneringen die Nietzsche in verband brengen met nazi-Duitsland. Hij behandelt daarin onder meer de receptiegeschiedenis van de werken van Nietzsche. In het

derde hoofdstuk schetst de auteur de context waarbinnen de nazi's tot hun interpretatie van Nietzsche konden komen. Daarbij komt ook aan de orde in hoeverre er sprake is van een continuüm in het denken en de cultuur in Duitsland of dat het nazisme als een breuk in die geschiedenis moet worden gezien.

In hoofdstuk 4 wordt de context verder belicht. Daarbij wordt onder meer ingegaan op romantische idealen en machts-politiek. Hoofdstuk 5 schetst hoe de nazi's Nietzsche zagen. Er blijken verrassende verschillen van inzicht te hebben bestaan over de betekenis van Nietzsche voor de nazi-ideologie. In hoofdstuk 6 beschrijft Hagen hoe zich na de Tweede Wereldoorlog meningvorming over de betekenis van Nietzsche voor het nazisme heeft ontwikkeld en welke merkwaardige opvattingen daarbij opgeld hebben gedaan. Hagen sluit af met conclusies in hoofdstuk 7.

Het boek van Jaap Hagen is in meerdere opzichten een ongemakkelijk boek. Allereerst is het een ongemakkelijk boek vanwege de stijl waarin het is geschreven. Deze is afwisselend zakelijk en wetenschappelijk, waarbij het laatste veelal verregaande wijldigheid inhoudt.

Die wetenschappelijkheid wordt overigens een paar keer vergeten als de auteur het heeft over Pruisen als een totaal gemilitariseerde staat en dat niets Duits Nietzsche vreemd is en dat in zijn woorden de mentaliteit van het *Befehl ist Befehl* besloten ligt. Maar dat zijn de enige vergissingen. Na de eerste weinig toegankelijke hoofdstukken krijgt het boek overigens vaart en weet Hagen de lezer alleszins te boeien.

Nazi-ideologen

Maar ook in andere opzichten is het een ongemakkelijk boek. In zijn doorwrochte analyse toont Hagen overtuigend aan dat Nietzsche weliswaar geen politieke filosofie heeft geschreven, maar dat een aantal elementen uit zijn denken wel degelijk van invloed is geweest op de ontwikkeling van de nazi-ideologie.

Hagen gaat in zijn boek uitvoerig in op een aantal nazi-ideologen en de manier

waarop deze gebruik hebben gemaakt van het ideeëngoed van Nietzsche. Dit betreft vooral diens opvattingen over het vormen van de nieuwe mens, de rol van de mythe in onze beschaving en zijn benadrukken van de noodzakelijke ongelijkheid van mensen en de daaruit voortvloeiende noties over tucht en teling.

Deze conclusies van Hagen zijn vooral ongemakkelijk voor de Nietzsche-adepten die menen dat de relatie tussen hun filosoof en het nazisme uit de lucht gegrepen is. Het tegendeel blijkt waar. Daarmee is overigens niet gesteld dat Nietzsche een nazi *avant la lettre* was. De opvattingen van Nietzsche over het burgerdom, zijn afkeer van een massa en niet in het minst zijn verwerping van het antisemitisme zijn voldoende argumenten om die suggestie te weerleggen.

Intellectuele basis

Het is ook een ongemakkelijk boek voor degenen die de nazi's voor a-intellectuele (zo niet anti-intellectuele) massacreaturen houdt. Hagen schetst een overtuigend beeld van de inspanningen om de nazi-ideologie een intellectuele basis te verschaffen. In de jaren dertig en veertig is een aantal boeken verschenen waarin de nazi-ideologie werd verankerd in een continuüm van Duitse filosofie en cultuur. Daarbij werden overigens verschillende – soms met elkaar in tegenspraak zijnde – opvattingen getolereerd.

Overduidelijk blijkt dat een aantal intellectuelen heeft bijgedragen aan een coherente nationaal-socialistische ideologie die logisch voortborduurde op de culturele en filosofische ontwikkelingen in het Duitsland van voor de machtsovername.

'Harde' en 'zachte' Nietzscheanen

Tot slot is het een ongemakkelijk boek voor de liefhebbers van Nietzsche. De 'harde Nietzscheanen' krijgen ondubbelzinnig gepresenteerd tot welke verschrikkelijke consequenties een letterlijke interpretatie van de harde uitspraken van de meester kunnen leiden. Na het lezen van dit boek zullen zij zich wel twee keer bedenken voordat zij persisteren in hun overtuiging dat alleen de letterlijk genomen teksten van Nietzsche tot inzicht in zijn filosofie zal leiden.

De 'zachte Nietzscheanen' die menen dat de uitspraken van Nietzsche vooral moeten worden gezien als metaforen en niet letterlijk moeten worden genomen, krijgen ook hun trekken thuis. Zij kunnen zich er niet aan onttrekken dat het gedachtegoed van Nietzsche wel degelijk een rol heeft gespeeld in de totstandkoming van de ideologie van een regime dat niet wenste te volstaan met metaforen, maar de nationaal-socialistische daad voegde bij het woord van Nietzsche. Vanuit dat perspectief is het niet aan Nietzsche te de-nazificeren door slechts te verwijzen naar de domheid en het onbegrip van de nazi's.

Kortom, het boek van Hagen is in velerlei opzicht een ongemakkelijk boek, maar al met al is *Nietzsches weerklank in nazi-Duitsland* beslist een aanrader voor eenieder die serieus is geïnteresseerd in het gedachten goed van Nietzsche en de rol die dat heeft gespeeld in de totstandkoming van moderne ideologieën en moderne filosofische stromingen.

Dat daarbij ongemakkelijke conclusies niet uit de weg worden gegaan, siert de schrijver en doet recht aan zijn wetenschappelijke invalshoek. De analyse van Hagen helpt de lezer om een genuanceerder beeld te krijgen van de invloeden die bij dit soort samenlopen een rol spelen. Dat kan van pas komen bij de beoordeling van actuele claims op de filosofie van Nietzsche. In dat opzicht heeft Hagen Nietzsche een forse dienst bewezen.

bgen P.H. DE VRIES

Als modern militair dient u flexibel en extravert te zijn. Op missie moet u de 'locals' willen domineren, maar óók willen dat u dat lukt zonder één schot te hoeven lossen. Niet alleen landen dienen te worden veroverd en gezuiverd van terroristische netwerken, maar ook de harten en zielen van de bevolkingen. Zo ongeveer luidden de instructies aan de Amerikaanse militairen die eerst vochten in Fallujah en daarna een 'tour of duty' in Atjeh volbrachten, om meteen weer terug naar Fallujah te worden gestuurd.

'Humanitaire coherentie', daar gaat het tegenwoordig om in militaire missies. In een 'humanitair coherent optreden' vormen militaire, politieke en humanitaire actie verschillende delen van één gezamenlijk doel. Militaire en humanitaire missies lijken tegengestelde bezigheden, maar in de praktijk is het alsof de een voor de ander geschapen is. De logistiek van een oorlog is praktisch hetzelfde als die van een humanitaire hulpoperatie. In beide gaat het om snel kunnen verplaatsen van mannen en materieel.

Het beste voorbeeld van wat bedoeld wordt met humanitaire coherentie is de campagne van Amerikaanse en internationale strijdkrachten in Afghanistan. Daar verenigen de drie elementen zich, of althans, dat is de bedoeling. 'Blauwhelm-achtig' worden humanitair coherente militaire optredens ook wel genoemd. Op commando kunnen switchen van agressie naar tederheid: we zien militairen er wisselend succes mee boeken. In het ene deel van Afghanistan worden ze toegejuicht, in het andere worden ze belaagd.

'Wij' gaan er ook naartoe. Tijd voor een cursusje Humanitaire Coherentie.

Humanitair-zijn is zo simpel nog niet. Pijlers van het *humanitarisme* zijn namelijk onpartijdigheid en neutraliteit. Militairen zijn alles-behalve dat. In het humanitarisme gaan de rechten van burgers, van welke partij dan ook, vóór op uw militaire belangen. Gelukkig heeft u al kunnen oefenen onder de Conventie van Genève, die u als militair verplicht om de immuniteit van burgers te respecteren. Als humanitair coherente militair hoeft u alleen nog maar dat ene stapje verder te doen: van zomaar een beetje burgers buiten schot houden, naar verplicht voorrang verlenen aan *humanitaire rechten*. Dat zijn andere dingen dan *mensenrechten*, overigens. Mensenrechten bepalen de standaarden waar individuen minimaal recht op horen te hebben als lid van de menselijke soort. Humanitaire rechten bepalen slechts uw gedragsbeperkingen in oorlogen. Beperkingen zijn nooit leuk, maar u went er maar aan.

Primair zijn regeringen natuurlijk verantwoordelijk voor hun burgers. Uw *humanitaire hulp* is geboden als die regeringen onmachtig zijn om hun verantwoordelijkheden te nemen. Burgers hebben dan niks meer te eten of liggen klem onder bergen puin bijvoorbeeld. In zulke gevallen spreken wij van een *huma-*

Humanitarisme

nitaire ramp. De goede coherente militair rukt dan uit met vorkheftrucks en zakken rijst.

Veel gevoeliger ligt het als u ergens een *humanitaire interventie* pleegt: dat is militair ingrijpen om mensenrechten te herstellen. Dan is er sprake niet van een ramp, maar van een *humanitaire crisis* en zijn regeringen niet zozeer onmachtig, als wel onwillig om verantwoordelijkheid voor het welzijn van hun burgers te nemen. Mensen hebben bijvoorbeeld honger, net als in een *humanitaire ramp*, maar dat is dan niet omdat er geen eten is, maar omdat de regering de beschikbare voedselvoorraden alleen aan de eigen achterban wil weggeven en de rest van het volk laat creperen. Ethiopië, Biafra en Sudan zijn daar historische voorbeelden van. Het zijn ook alledrie illustraties van het droeve feit dat *humanitaire interventie* geen mensenrecht is. Als we geen zin hebben om te interveniëren, kan niemand ons verplichten. Het is niet strafbaar om mensen aan hun lot over te laten.

Humanitaire spelers zijn uw vrienden en vriendinnen in de *humanitaire gemeenschap*, die neerstrijkt in *humanitaire hotspots* – die we niet moeten verwarren met *humanitaire*

ruimtes, waarmee wordt bedoeld de bewegingsruimte die *humanitaire* hebben, vrij van de politieke belangen van het conflict. Een *humanitaire corridor* is wéér iets anders: dat is een veilige aanvoerroute voor *humanitaire hulpgoederen* dwars door de *gevechtslinies*.

Belangrijk om te weten, is dat in veel culturen waar *humanitair* coherent wordt geïntervenieerd c.q. geholpen, het woord 'humanitair' niet eens bestaat. Humanitarisme is een typisch westerse eigenaardigheid.

Humanitair coherente interventies worden dan ook lang niet altijd gewaardeerd. U herinnert zich die in Somalië, begin jaren negentig. De US Army viel binnen om voedselkonvoien te beschermen tegen roofbendes en probeerde en passant om warlord Mohammed Aideed, de ergste van allemaal, te arresteren. Opzet en bedoelingen beantwoordden aan alle regels van het *humanitaire recht* en toch mislukte de missie grandioos. De Somaliërs keerden zich tegen de *invaders*. Van een van de laatste Amerikaanse militairen die uit Somalië werden geëvacueerd, begrijpen we het risico van *humanitaire interventie*. Hij zei: 'We came, we fed them, they got strong, they kicked our asses'.

BERICHT UIT AFRIKA

Niet lezen!

Open brief, doorgeven aan uw zoon of dochter

drs. F. Matser – kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst*

Als je op het punt staat om een havo- of vwo-diploma te halen, kan het zeker geen kwaad eens stil te staan bij het werk van je vader of moeder: militair. Zelf heb ik dat 29 jaar geleden ook gedaan. Ik heb toen gekozen voor een (loop-)baan als officier bij de krijgsmacht en heb daar tot op de dag van vandaag geen spijt van. In dit verhaal wil ik vanuit mijn eigen ervaring iets vertellen over de opleiding tot officier en het werken bij Defensie.

Er is de laatste jaren bij Defensie veel veranderd. Vijftien jaar geleden kwam je bijvoorbeeld bij de landmacht zelden verder dan de Lüneburger Heide. Daar werd vijf keer per jaar de verdediging van West-Europa tegen de Russen beoefend. Dat was toen ook de belangrijkste taak, maar sinds de dreiging uit het Oosten grotendeels weggevallen is, zijn daar tal van nieuwe taken bijgekomen. Voorbeelden hiervan zijn het bieden van humanitaire hulp bij catastrofes over de hele wereld en het bijdragen aan de handhaving van de vrede in tal van crisisgebieden. Bosnië, Kosovo, Irak, Afghanistan, Eritrea – de lijst is te lang om op te noemen. Bij de uitvoering van deze taken speelt Nederland een belangrijke rol. In de afgelopen jaren worden jaarlijks zo'n 3.000 tot 4.000 Nederlandse militairen uitgezonden.

Mede door deze nieuwe taken is het in vrijwel alle geledingen van de maatschappij duidelijk geworden dat, indien Nederland een bijdrage wil leveren aan de oplossing van de vele problemen op deze wereld, een goed uitgerust en professioneel leger onmisbaar is. Veel mensen die in de jaren zestig en zeventig nog kritisch stonden tegenover de krijgsmacht, zijn nu enthousiast over de deskundige en voortvarende wijze waarop Nederland, samen met andere landen, deze nieuwe opdrachten uitvoert.

* Op deze plaats vindt u afwisselend een bijdrage van commodore E.J. Oliemans en kolonel F. Matser, beide werkzaam bij het Commando Dienstcentra (CDC).

Defensie maakt voor die nieuwe taken alleen nog maar gebruik van goed opgeleide en gemotiveerde beroepssoldaten. Natuurlijk stelt dit ook hoge eisen aan de mannen en vrouwen die aan deze soldaten leiding moeten geven. Mannen en vrouwen zoals jouw vader of moeder. Defensie probeert dan ook ieder jaar weer gezonde en sportieve middelbare scholieren te vinden die het aandurven om, na een degelijke opleiding, voor 'de troep' of 'op de brug' te gaan staan als officier.

Een officier moet leidinggeven aan andere militairen. Zou jij zelf een gevaarlijke opdracht uitvoeren voor iemand, alleen maar omdat die persoon een paar sterren op z'n schouder heeft? Nee toch zeker! Zo werkt dat ook niet bij de Nederlandse krijgsmacht. Leiderschap moet je verdienen. Een officier krijgt daarom een zeer gedegen opleiding, waarin voorbeeldgedrag, vakkennis en verantwoordelijkheidsgevoel stap voor stap worden ontwikkeld. Bovendien moet hij of zij het leuk vinden om in een team te werken en niet bang zijn daarbij het voortouw te nemen. Ten slotte moet een officier beschikken over een goede lichamelijke conditie, want leidinggeven in het leger betekent niet alleen denkwerk, maar ook dat er regelmatig stevig moet worden aangepakt. Deze combinatie van denken en doen is mij de afgelopen 29 jaar heel goed bevallen.

Met ingang van 2006 lopen alle wegen om officier te worden via één opleidingsinstituut: de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) met vestigingen in Breda (KMA) en Den Helder (KIM). Daar worden alle officieren opgeleid. Je kunt er relatief korte opleidingen van een jaar volgen of een langere opleiding van vier jaar.

Om toegelaten te worden tot de officiersopleiding heb je zoals gezegd een havo- of vwo-diploma nodig. Daarnaast moet je nog een selectie ondergaan. Mocht de indruk zijn ontstaan dat je een soort supermens moet zijn om naar de NLDA te

mogen, dan moet je dat snel weer vergeten. Bij de selectie wordt vooral gekeken op bepaalde eigenschappen in aanleg aanwezig zijn. Gekeken wordt vooral naar teamgeest, bereidheid om verantwoordelijkheid te dragen en sociale vaardigheden. Gelukkig blijken heel wat jonge mensen hierover te beschikken, dus waarom jij niet? Als je een uitdagende baan zoekt met een flinke dosis afwisseling, dan maak je een goede keus door 'cadet' of 'adelborst' te worden.

De opleidingen aan de NLDA zijn gebaseerd op drie pijlers: vakkennis, sport en leiderschap. Ik wil ze hieronder stuk voor stuk kort toelichten.

In de eerste plaats vakkennis. Deze pijler bestaat uit een degelijke militaire training. Daarna leer je in het kader van de wetenschappelijk opleiding kritisch te denken. Deze opleiding, die in samenwerking met een aantal Nederlandse universiteiten verzorgd wordt, is over enige jaren ook officieel erkend, zodat je na afloop je Bachelor-diploma krijgt en later je Master kunt halen.

In de tweede plaats de sport. Tijdens alle officiersopleidingen wordt hier veel aandacht aan besteed. Je moet daarbij niet alleen denken aan hardlopen of voetballen, maar ook aan niet-alledaagse sporten zoals bergbeklimmen, zeilen, schieten en parachutespringen. Dit zijn stuk voor stuk zaken waar ik nu, jaren later, nog goede herinneringen aan heb. Je eerste parachutesprong en je eerste rotswandafdeling zijn momenten die je niet meer vergeet. Op deze wijze leer je om stap voor stap je grenzen te verleggen op een manier die geen enkele andere opleiding in Nederland je kan bieden.

De derde pijler is leiderschap. Zowel bij de wetenschappelijke opleiding als tijdens oefeningen in de praktijk, leer je leiding te geven en te ontvangen. Daarbij speelt ook het 'corps' (een overkoepelende organisatie van verenigingen waar alle cadetten en adelborsten lid van zijn), een belangrijke rol. Alle functies binnen de talrijke verenigingen op de NLDA worden daarom vervuld door de studenten zelf. Zo krijg je al vroeg de kans om ervaring op te doen met organiseren en leidinggeven.

Tijdens de meeste van de bovenstaande activiteiten verblijf je intern. Het zal duidelijk zijn dat deze periode, waaraan ik nog steeds met plezier terugdenk, een belangrijke stempel heeft gedrukt op mijn leven.

Na de opleiding word je als officier geplaatst bij een van de vele eenheden van Defensie. Je werk kan, al naar gelang je eigen voorkeur en talenten, variëren van het commanderen van een eenheid van de luchtmobiele brigade tot helikopter- of straaljagerpiloot of kapitein van een schip, want Defensie is een ongekend veelzijdig bedrijf.

Je moet zeker geen huismus zijn, want een Nederlandse officier werkt overal ter wereld. Voor mijn werk ben ik de laatste jaren onder meer geweest in Polen, Hongarije, België, Bosnië, Kroatië, Canada, Engeland, Duitsland, Amerika, Australië en Tsjechië. Veel van mijn collega's kunnen aan dit rijtje nog Irak, Afghanistan, Eritrea, Cambodja, Italië, Libanon en Egypte toevoegen.

Soms betrof dit werkzaamheden voor een periode van enkele jaren, maar vaak bleef hun verblijf beperkt tot enkele maanden of weken voor uitzendingen, oefeningen of internationaal overleg. Dit is het gevolg van het feit dat de nieuwe taken van Defensie vrijwel altijd worden uitgevoerd in samenwerking met buitenlandse partners. Vroeger waren dit vooral de NAVO-bondgenoten, maar de laatste jaren zijn daar heel wat nieuwe landen bijgekomen.

Na de opleiding word je regelmatig bijgeschoold. Je zult dan ook vaak nieuwe cursussen moeten volgen. Vrijwel altijd worden deze opleidingen verzorgd en/of betaald door Defensie. Hoeveel opleidingen je doet en op welk gebied, ligt in de eerste plaats aan je eigen interesse. Wel zijn sommige cursussen noodzakelijk om te kunnen worden bevorderd.

Sommige officieren zal het zo, door hard werken en veel studeren, lukken de hoogste trede in de militaire hiërarchie te bereiken en generaal of admiraal te worden. Dat is natuurlijk niet voor iedereen weggelegd en is ook niet het belangrijkste. Eén ding is zeker, terugkijkend heb ik geen spijt van de beslissing die ik in 1976 heb genomen om de officiersopleiding te volgen.

Als jij na dit verhaal denkt dat die keus misschien ook wat voor jou is, kun je het beste een afspraak maken voor een informatiedag. Natuurlijk kun je ook wat aan je vader of moeder vragen. Zij hebben het nummer wel, maar jij vindt het waarschijnlijk sneller op het internet. Misschien komen we elkaar dan over een paar jaar wel tegen, ergens in de wereld.

TEGEGENWICHT

Editoriaal – Militaire muziek op maat

Zolang er legers bestaan is er militaire muziek. Slag- en blaasinstrumenten werden in het verleden gebruikt om signalen te geven, om de eigen troepen aan te moedigen of om vijandelijke troepen te intimideren. Tamboers en hoornblazers transformeerden in de loop van de tijd tot militaire harmonieorkesten en fanfarekorpsen. Ongeveer veertig jaar geleden kende Defensie nog vijf militaire orkesten, twee fanfarekorpsen, twee trompetterkorpsen en maar liefst 23 tamboerkorpsen. Alles veranderde. Ook bij de militaire muziek sloegen bezuinigingen toe. Wij dienen te waken over het militaire erfgoed en daarbij hoort ook militaire muziek.

A. de Jong en M. Schuilenburg – Virtuele oorlogvoering

Recente ontwikkelingen maken duidelijk dat militairen en burgers ook een oorlog in de virtuele wereld van simulatie en computerspellen uitvechten. De auteurs richten zich vooral op de ontwikkelingen in de VS en de tegenreacties in de Arabische wereld. Zij gaan eerst in op het (Amerikaanse) militaire entertainmentcomplex. Zij beschrijven vervolgens hoe de Arabische wereld hierop met eigen videogames reageert. Videospellen gaan niet alleen over het vijandbeeld, maar ook over de eigen identiteit.

W.F. van Eekelen – Nieuwe antwoorden op veranderende veiligheid

De Europese veiligheidssituatie is fundamenteel veranderd. Iedereen beaamt dat, maar over de antwoorden bestaat minder eenstemmigheid. De auteur gaat in op de veranderde situatie en belicht de rol van de Verenigde Staten en de noodzaak voor Europa om een actieve rol te spelen. Hij gaat in op de Europees-Amerikaanse tegenstelling, hij vergelijkt NAVO en EU, en stelt het Europees Defensie Agentschap aan de orde. In zijn afrondende beschouwing behandelt hij de vraag wat er echt is veranderd en wat zou kunnen of moeten veranderen.

J. Terpstra – Zestig jaar herdenken en gedenken

In 2005 vierden Nederland en het Koninkrijk dat zestig jaar eerder de bevrijding kwam. Vooral in de laatste decennia was er veel aandacht voor herdenken. Aanvankelijk overheerste na 1945 een sfeer van vergeten en van 'de schouders eronder zetten'. Geldt dit ook voor de 'Militaire Spectator'? Het onderzoek van de auteur toont aan dat er in dit tijdschrift juist het tegenovergestelde gebeurde. In zijn slotbeschouwing gaat de auteur in op mogelijke oorzaken.

H. de Vriendt – Op weg naar een 'joint' MD-systeem

Sinds september 2003 wordt binnen Defensie een proces van bestuursvernieuwing doorgevoerd. Een herziene visie op het gebied van Management Development (MD) maakt hiervan deel uit. De omgeving waarin de defensie manager moet opereren wordt steeds complexer en in toenemende mate multidisciplinair. De nadruk komt steeds meer te liggen op integraal en 'joint' leidinggeven. Er moet dus worden geïnvesteerd in het behoud, de verbetering en de doorstroom van managementtalent. De sturing van het MD-proces wordt gecentraliseerd als het gaat om kolonels en hoger, en burgerpersoneel vanaf schaal 14. De auteur beschrijft de huidige situatie, de nieuwe inzichten en de hieruit voortvloeiende veranderingen.

L. Polman – Cursus Humanitarisme

Als modern militair dient u flexibel en extravert te zijn. Niet alleen landen moeten worden veroverd en gezuiverd van terroristische netwerken, ook harten en zielen. Het gaat in militaire missies om 'humanitaire coherentie'. Geen makkelijke zaak. In veel culturen bestaat het woord 'humanitair' niet eens. Soms gaat het fout. Zoals een Amerikaans militair zei die uit Somalië was geëvacueerd: 'We kwamen, we voedden ze, ze werden sterk en ze schopten ons het land uit'.

F. Matser – Niet lezen!

De column is deze keer een open brief aan de zoons en dochters van de lezers en met name die lezers die er ooit zelf voor kozen om officier te worden. Er zijn bij de krijgsmacht uitdagende functies. Wie beschikt over teamgeest, verantwoordelijkheidsgevoel en sociale vaardigheden zou kunnen kiezen voor een officiersopleiding. Defensie is een ongekend veelzijdige organisatie, ingebed in de NAVO. Plaatsingen, inzet, opleiding en overleg brengen medewerkers in vele landen. Ik heb van mijn keuze nooit spijt gehad.

Summaries

Editorial – Military music

As long as there are armed forces, there is military music. At first simple percussion- and wind instruments were used to give signals, to encourage own troops, and to intimidate the enemy. The old drummers and buglers transformed over time into military bands and brass bands. Some forty years ago Defense had five military orchestras, two brass bands, two trumpet bands and 23 drum bands. As everything changed, the military music too, had to adjust to new realities. The retrenchment policy hit hard. We should look after our traditional heritage, including the precious military music.

A. de Jong and M. Schuilenburg – Virtual warfare

In this contribution the authors discuss how videogames reflect war and resistance. They focus on American videogames and Arab counterparts. They first describe the military entertainment complex and its effects. They then present an overview of how the Arab world countered US videos with their own products. As the authors clarify, games are not only about 'against whom we fight', but also about one's own identity.

W.F. van Eekelen – New answers to changing security

The European security situation has radically changed. Though everyone agrees to this; there is less unanimity concerning the answers to this new situation. The author reflects on the changes, the role of the United States of America, and the need for Europe to play an active role to foster security. He discusses the European-US contradistinction and compares NATO and EU. In his final observations he presents a view on what actually changed, and what should or could change.

J. Terpstra – Sixty years of commemoration

In 2005 our country and kingdom celebrated sixty years of freedom since World War II. In our society the general tendency after 1945 was 'to forget and to rebuild'. But many years later, commemoration became an issue. The author researched whether the Militaire Spectator followed the same pattern. He studied both, articles and reviews. He concludes that this periodical demonstrates the opposite: between 1945 and 1950 World War II was an important issue. The author also discusses the possible reasons.

H. de Vriendt – The Way Ahead to a joint MD-System

Since September 2003 a renewal of management is implemented within Defense. A revised vision on Management Development is an element of this transformation. A defense-manager has to operate in growing complexity, and has to have a clear focus on integral, joint leadership and needs the power to reach results. This new concept demands investments in the preservation, improvement and the 'flow' of talent within Defense. We will face a new centralized MD-approach for officers (colonel and above) and civil servants (grade 14 and above). The authors presents the present situation and informs about the new concept and system.

L. Polman – A Course in Humanitarianism

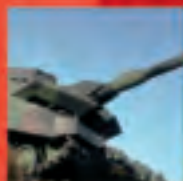
A modern soldier is flexible and extravert. Not only countries must be captured and cleansed from terroristic networks, but also hearts and minds. In military missions it is all about 'humanitarian coherence'. This is no easy task. In many cultures even the notion of 'humanitarian' is non-existent. It is a Western idiosyncrasy. Sometimes things go wrong. To quote a US soldier, evacuated from Somalia: 'We came, we fed them, they got strong, they kicked our asses'.

F. Matser – Don't read!

This column is an open letter to the sons and daughters of our readers, especially those who themselves once choose to become an officer. The Armed Forces have much to offer. There are many demanding functions for the right persons. Defense is unprecedented if it comes to versatility. Defense is internationally embedded and active. I never regretted my choice to become an officer.

Krijgsmacht

Studies over de organisatie en het optreden

Redactie:
E.R. Muller
D. Starink
J.M.J. Bosch
I.M. de Jong

KLUWER

In april 2004 verscheen het boek:

Krijgsmacht,

een uitgave van Kluwer, Alphen aan den Rijn. ISBN 9013011306, € 52,50.
Het boek is te bestellen bij Kluwer; telefoon 0570-673344 of e-mail info@kluwer.nl.
Ook verkrijgbaar via de boekhandel.